

ARGUS

Het stemrecht van de bajesklant. 6

Gaza
 Jaap Hamburger: 8
 Wanhoop. 4
 De tuin der wensen. 4
 Onverstuurd mailtje. 5
 Afrekening volgt als de rook optrekt. 5

Campagne '23

Het moet en het kan: op voor het Plan. 15

Poezenkrant stopt!

'Leuke humor kunt u leren uit de boeken van Godfried Bomans.' 18

Wappiekanaal?

Filosoof Ad Verbrugge verzet zich. 10

Bibliotheek

Wiperoen meldt zich. 12

Borsjtborder

Kentering in Polen? 17

Waar fileet de gotische letter? 16

MICHEL WJDEVELD

'ALSOF U EEN EMMER LEEGGODIT.'

VK Bizarre titels.	2
Central Park Altijd feest.	3
Westerterp Meer dan de bromfietshelm.	3
Incels Mannen zonder marktwaarde.	4
Verijdel Kunstbloemen bij ziekenhuisbed.	6
Cobra Museum Liefdeloosheid.	7
Vader Serapion Verdwaalde bisschop.	13
Ferry Mingelen Demonstrant onder voorwaarde.	14
Joachimstahl Tragisch succes.	20
Parijs Tweeënveertig zwembaden.	21
Dennie Christian Lied zoek.	23
Knabbelaarster Gratis soep.	24

Britse ridders van Bad en Kousenband

door ERIK JURGENS

De Britten houden er curieuze gebruiken op na. De Franse Revolutie van 1789 heeft hen niet bereikt. Er is dus nooit schoon schip gemaakt onder middeleeuwse gebruiken. De leider van de Labourfractie in het Lagerhuis heet Keir Starmer. Voorop plakt men de titel 'Sir'. Want hij is Ridder-Commandeur in de Orde van het Bad. Van het wat? Van het Bad. Werd je in de middeleeuwen tot ridder geslagen (*knight* heet dat in het Engels, knecht dus), dan moest je een zuiveringsritueel ondergaan, in bad. Dus je werd een badridder.

Leuk, dat onderhouden van oude gebruiken. Wel raar dat je er een orde naar noemt. Nog zo'n rare: de Orde van de Kousenband, de hoogste Britse ridderorde. In de veertiende eeuw moet op een hofbal een dame een kousenband (*garter*) hebben laten vallen. De koning raapte het ding op en gaf het haar terug, zeggende: '*Honi soit qui mal y pense*' (schande over hem die er kwaad van denkt). Het is nog steeds het motto van de orde. Van het Bad kun je dus zijn, maar ook van de Kousenband. Hoge onderscheidingen.

De jurist Keir Starmer heeft vanuit een *working class background* eerst het hoge ambt bereikt dat vergelijkbaar is met, bij ons, baas van het Openbaar Ministerie. Hij werd badridder toen hij als zodanig aftrad en als Sir Keir kandidaat werd voor het Lagerhuis. En wel voor Labour, de arbeiderspartij. Nu zit hij ermee; dat 'Sir' komt niet goed over bij het eenvoudige deel van zijn achterban. Reden, natuurlijk, voor de conservatieve pers om hem consequent 'Sir Keir' te noemen. Alsnog uit dat bad stappen is blijkbaar niet mogelijk.

De Britten hebben nog zo iemand: een *Prime Minister* die geheel en al van etnisch Indiase komaf is, Rishi Sunak. De Prime

Sir Keir Starmer

Minister (PM) is in het VK een extreem machtige politicus. Hij is voorzitter van de ministerraad, die hij zelf ook heeft samengesteld. Dat kan hij, want hij is tegelijk fractieleider van de meerderheidspartij in het Lagerhuis. Vandaar dat hij ook het laatste woord heeft over de agenda van het parlement. Voor ons een verbijsterende gedachte: een minister-president die ook de baas is in de Tweede Kamer. De PM heeft ook in z'n eentje zeggenschap over de benoemingen tot Lord, dus voor lidmaatschap van het Hogerhuis. Een belangrijk middel om mensen voor je te winnen.

Op die hoge post zit dus nu Rishi Sunak, en dan nog wel daar neergezet door de Conservatieve Lagerhuisfractie. Dit terwijl die Tories nou niet echt bekendstaan om hun streven minderheden te integreren. Niet gering van Sunak. Hij presteerde dat door zich voor honderd procent te laten integreren in de Britse *upper class*. Zijn vader, immigrant in het VK in de jaren zestig, was arts. Hij zag kans zijn begaafde zoon naar de middelbare school te sturen op het nabijgelegen Winchester College.

Winchester is een van de exclusiefste *public schools*, de oplei-

PM Rishi Sunak

dingsplekken voor de upper class. Een jaar als scholier op Winchester kost veertigduizend pond. Die Britten zijn echt gek, zoveel geld voor een scholier... Hij kon er echter voor veel minder terecht, omdat hij niet intern was, maar dagscholier werd. Maar hij kreeg wel het begeerde examen en het public school-accent, en daarmee de toegang tot de upper class. Hij spreekt het nog altijd vlekkeloos. Vervol-

gens was hij een goede student in Oxford, en dóór naar een bankiersbaan. Rijk geworden trouwde hij met de dochter van een, ook uit India afkomstige, miljardair. Om uiteindelijk PM te worden. Dat is een fenomenale loopbaan.

Typend voor de Britse klassenmaatschappij: hij voldoet aan alle eisen die aan een lid van de upper class worden gesteld, en dan telt die Indiase komaf niet meer. Waarmee die Tories het toch presenteren zo'n immigrant PM te maken, zoals tot nog toe nergens anders in West-Europa is gelukt. (Hoewel: de prestatie van Dilan Yeşilgöz-Zegerius om minister van Justitie bij ons te worden, en nu lijsttrekker bij de VVD – dat begint er wel op te lijken!)

Sir Keir heeft geen public school-accent. Hij heeft het wel gebracht, net als Sunak. Hij wist onlangs de conferentie van de Labour Party in Liverpool tot enthousiasme op te zwepen en staat ver voor in de peilingen voor de verkiezingen in 2024. Beiden vooraan in de politiek: de man uit een arbeidersgezin en de man van Indiase komaf. Knap van allebei.

advertentie

Nederlandse Vereniging van ZEE-SCHILDERS

STEVENS

Diederik Stevens, Ierse zee, 160 x 140 cm, acryl op doek, 2023

EXPOSITIES

<p>Zandvoorts Museum 8 september t/m 5 november 2023 Woensdag t/m zondag, 11:00 - 17:00 uur Swaluwstraat 1 Zandvoort</p>	<p>Kasteel Groeneveld 23 september t/m 17 december 2023 Dinsdag t/m zondag, 11:00 - 17:00 uur Groeneveld 2 Baarn</p>
---	---

Vincent Mentzel / Het park der parken

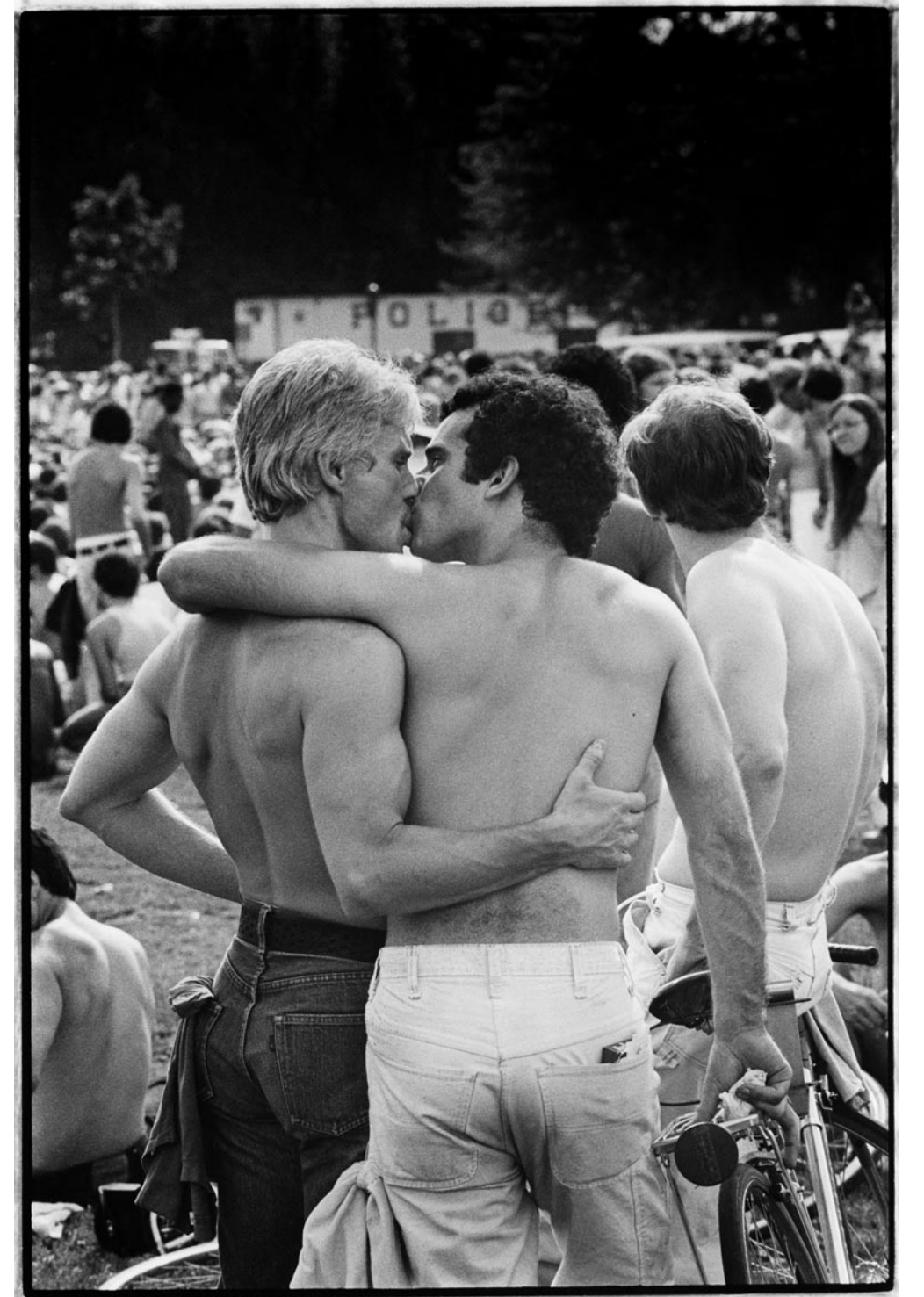
Central Park in New York City wordt op vele manieren gebruikt. Je kunt er in strenge winters langlaufen en in de zomer is joggen een geliefde bezigheid, vaders en moeders lopen zich dan achter kinderwagens de benen uit het lijf. Zonnebaden is ook zo'n prettig dingetje en in verschillende hoeken wordt de liefde bedreven. De skyline van de stad is door de jaren heen voortdurend veranderd en het is een feest om de verschillen te fotograferen. *The Great Lawn* is multifunctioneel, er is baseball, zang, dans en demonstraties.

Edo de Waart dirigeerde er de sterren van de hemel, acteur Roger Simon heb ik er zien baseballen, met lieve vrienden hebben we er gepicknickt, fotograaf Peter Martens ging er in de jaren zeventig met de New York Police op stap als er een moord was ontdekt ('*Call Peter Martens Any Murder Any Time*' stond op een prikbord bij de NY Police). Je kunt er zomaar een bekende Amerikaan tegenkomen, Yoko Ono wandelt, vergezeld door een enkele beveiliging, in de ochtend van haar appartement in het Dakotagebouw voorzichtig naar de oostkant van het park.

Bekenden en onbekenden hebben een parkbankje gedoneerd. Zo ontving ik onlangs nog van een vriendin die aan Central Park West woont een foto van een bordje met de tekst: 'Wat een park! Ries en Arie. Annetje, Philine en Willemijn. Maxime, Zeger en Steven. Floris, Mathijs en Carlijn.' Hollander kan het niet.

Het is altijd een feest om 'even' Central Park te doen na aankomst in de stad. Het is bovendien de beste plek om met je camera mens en natuur vast te leggen.

In 1977 raakte ik verzeild in een grote demonstratie tegen Anita Bryant, de zangeres uit Florida die zichzelf tot doel had gesteld de Amerikaanse homogeïenschaap aan te pakken; haar slogan was '*Save Our Children*'. Het park was vol anti-Anita Bryantbetogers. Ook in Nederland werd in die tijd op grote schaal tegen de opvattingen van *the Miami Nightmare* gedemonstreerd. Uitsluitend liefde en protest zie ik nu terug op de foto's die ik toen in het park maakte. Naïef dacht ik dat na deze grote demonstratie de homobeweging in Amerika en in de rest van de wereld omarmd zou worden. Het tegendeel is helaas waar.

Westerterp lekte naar de VS

door KO COLIJN

In de necrologieën die gewijd zijn aan het overlijden van Tjerk Westerterp, onder andere minister van Verkeer en Waterstaat in het roemruchte kabinet-Den Uyl (1973-1977), ontbrak één detail. In 2006 spitte ik met collega Freke Vuijst 5500 telexen van de ambassade in Den Haag aan Washington en vice versa door. Zij waren onderdeel van 320.000 telexen uit 1973 en 1974 die net waren vrijgegeven door het Amerikaanse Department of State. Een op het artikel gebaseerd persbericht uit dat jaar vermeldde: '*Vrij Nederland* onderzocht het tot nu toe geheime telexverkeer

van de Amerikaanse ambassade in Den Haag in de jaren 1973 en 1974. En VN ontdekte dat Nederlandse staatssecretarissen en ministers als Bram Stemerdink, Hans Gruijters en Tjerk Westerterp gevoelige informatie uit het kabinetsberaad lekten naar de ambassadeur van de VS.'

Een van de telexen vermeldde dat Tjerk Westerterp na elk kabinetsoverleg doodgemoedereerd het Korte Voorhout overstak om de Amerikaanse ambassadeur persoonlijk in te lichten over de jongste plannen van de rooms-rode ploeg. Het persbericht vervolgt: 'Tijdens de formatie van het eerste kabinet-Den Uyl schilderde Westerterp – toen nog staatssecretaris

van Buitenlandse Zaken – een spookbeeld van een radicaal-linkse regering. Toch trad Westerterp tot dat kabinet toe, en wel als minister van Verkeer en Waterstaat: hij rapporteerde de Amerikaanse ambassadeur over de opvattingen en het gedrag van linkse collega's.' De Amerikaanse telexen tonen aan dat sommige kabinetsleden de geheimhouding van het kabinetsberaad en het nationaal belang ondergeschikt maakten aan een goede relatie met de Amerikaanse ambassade.

Een ander onderwerp uit de telexen waarover VN die week schreef: 'Na afloop van de Yom Kippooroorlog, nu vijftig jaar geleden, deed prins Bernhard Amerika

het voorstel van de Sinaïwoestijn een natuurpark te maken. Dit zou inhoud geven aan het plan om van de woestijn een gedemilitariseerde zone te maken.'

Hot topic waarover Westerterp rapporteerde aan de Amerikanen was ook de aanstaande vervanging van het Starfighter-gevechtsvliegtuig door de F16, een bijna wekelijks hoofdpijndossier van het kabinet. Minister Henk Vredeling (Defensie) voelde meer voor een Frans toestel, en de Amerikanen volgden alle informatie over hem met argusogen.

We gedenken dus meer dan de man van de bromfietshelm, de optiebeurs en de autogordel.

Versijnt tweewekelijks

Hoofdredactie Paul Arnoldussen en Rudie Kagie
Eindredactie Bert Brevoord, Ingrid Brouwer en Paul Westink
Redactie Mark Blaisse, Martje Breedt Bruijn, Frank van Dijk, John Jansen van Galen, Kasper Jansen en Michaja Langelaan
Webredacteur Erik van Erp
Vormgeving Lucy Prijs
Letter logo Richard Keijzer

Organisatie Irene Philippen
Uitgever Stichting Arguspers, Keizersgracht 337, 1016EG Amsterdam, info@arguspers.nl
Druk APG Diemen
Jaarabonnement: € 63,- (24 nummers)
Twee jaar voor € 116,-
Abonneren kan via de site www.arguspers.nl
Abonnementenservice tel.: 088-1102043
Volg ons op www.facebook.com/argusopiniekrant/

Het speeltuintje van Sderot

door JOHN JANSEN VAN GALEN

Ik wist ik het weer: ‘The Garden of Wishes’ heette het speeltuintje waar we pauzeren op onze rondgang door Israël, ‘De Tuin der Wensen’. En twee weken geleden zag ik plotseling de plaatsnaam weer op internet verschijnen: Sderot. Een inwoner filmde een witte pick-up die aan kwam rijden, vol mannen. Volgende beeld: een straat bezaaid met lijken.

Vanaf een hoge klif zagen we toen neer op Gaza, van Sderot gescheiden door landerijen waarop Hamas’ s nachts aan parachutes fakkels liet neerdalen om de oogst in brand te steken. Toen was het erg rustig en sereen in Sderot, om niet te zeggen oersaai. Geen mens te zien op straat. De toestellen in het speeltuintje waren in vrolijke primaire kleuren geschilderd, maar waarvoor dienden die rupsachtige, ook al zo vrolijk geverfde betonnen gebouwtjes? “Schuiltunnels,” zei onze gids. Als het luchtalarm loeide hadden de kinderen precies vijftien seconden de tijd om zich in veiligheid te brengen. We moesten zelf de proef maar op de som nemen. Het lukte net. “Niet bij de ingang blijven staan,” maande hij. “*Shrapnel*. Bomscherven.”

Een Israëlische generaal b.d. vertelde ons met professionele waardering dat Hamas, anders dan Hezbollah, ‘nooit emotioneel, altijd rationeel’ te werk ging. Hij wees op de toegang tot de stad Gaza. De inwoners mochten er niet uit, maar elke vrijdag dansten daar tientallen mannen buiten de poort, om de herinnering aan hun ‘recht van terugkeer’ levend te houden. “Voor negentig procent terroris-

Een Israëli op weg naar de bus waarmee hij zal worden geëvacueerd uit Sderot.

FOTO ANP/EPA/MARTIN DIVISEK

ten,” wist hij stellig. Terugkeer? Ja, naar het land waaruit ze driekwart eeuw geleden waren verjaagd. Dat gaat niet over.

Ik was in Sderot voor *Argus*, op uitnodiging van Cidi, het Centrum voor Informatie en Documentatie over Israël. Een oud-klasgenoot zag mij daarom zo ongeveer als een NSB’er, want Cidi had onder Ronny Naftaniel een rechtse, anti-Palestijnse reputatie verworven. Maar we spraken met oppositionele leden van de Knesset, met vertegenwoordigers van de PLO, de Palestijnse Autoriteit, van Hamas en we bezochten een vluchtelingenkamp waar 15.000 Palestijnen al 75 jaar woonden, de jongsten vluchtelingen van de vierde generatie.

En we gingen naar een joodse

nederzetting, hoog boven de Westelijke Jordanoever, zwaar bewaakt door militairen, automatische wapens en zandzakken. Dit was het land van Judea en Samaria, beklemtuonden de bewoners. Ze hadden de mond vol van het land van Judea en Samaria, alsof dat hun, 25 eeuwen later, het volste recht gaf hier te wonen, op gestolen land.

Wat zocht ik in Israël? Opheldering, geloof ik. Ik wilde weten hoe het hier zo uitzichtloos had kunnen worden. Ik was acht toen Israël werd gesticht en de Arabieren van hun land verdreven werden. Op zondagsschool plakten we vilten palmbomen op een flanelboard over het Heilige Land, maar mijn hele leven lang was er gewappende strijd, terreur, angst en hoop

die dan weer de bodem ingeslagen werd. En? Lukte het, die opheldering? Het werd alleen maar nog onduidelijker.

Iedereen die we op onze rondreis spraken, bij de Klaagmuur, aan de Dode Zee, op de Golanhoogten, leek gelijk te hebben, ieder op zijn eigen welsprekende, overtuigende manier. En wie waren wij, wie was ik om deze mensen tegen te spreken? Je zult maar in Gaza moeten wonen, opgesloten met twee miljoen lotgenoten. Je zult maar je kinderen moeten laten spelen in een speeltuintje waar ze binnen vijftien seconden de tunnel in moeten vluchten, omdat de raketten weer zijn afgevuurd.

Garden of Wishes heette het: tuin van verlangens.

Mannen die nog nooit gezoend zijn

door MARK BLAISSE

Onvrijwillig alleenstaanden, in het Engels *involuntary celibates* oftewel *incels*, baren de autoriteiten overal ter wereld zorgen sinds een alleenstaande man, een maagd van 24 jaar, in 2014 zes mensen vermoordde in Californië uit ‘wraak’ omdat hij niet aan de vrouw kon (mocht) komen. De grote meerderheid van de incels klaagt op internet dat de samenleving wordt gedomineerd door vrouwen die zich alleen maar aangetrokken voelen tot mooie alfamannen, *chads* in incel-taal. Zichzelf vinden zij onaantrekkelijk en ze noemen zich Zeta’s, naar de laatste letter van het alfabet. Ze missen, schrijven ze, ‘seksuele marktwaarde’. Velen van hen zijn nog nooit gezoend en vinden dat ze ‘recht op seks’ hebben. Zelfmoord komt in incelskringen vaak aan de orde en wordt zelfs aangemoedigd.

Columnist Simon Kuper van de *Financial Times* neemt het voor de incels op, omdat zij volgens hem ‘in diepe ellende’ leven. Hij geeft

toe dat zich onder de tienduizenden incels ook vrouwonvriendelijke misdadigers bevinden die tussen 2014 en 2019 verantwoordelijk waren voor zo’n vijftig moorden in Canada en de VS. Maar dat is niet veel vergeleken bij de 1700 dodelijke aanslagen in Amerika door mannen op hun vrouwelijke partner, in 2021 alleen al. Kuper wijst op de demografische veranderingen in India en China. Omdat pasgeboren meisjes regelmatig worden gedood – ouders hebben liever jongens – bestaat er in die landen een overschot van ruim zeventig miljoen mannen die nooit aan een vrouw kunnen komen. Wereldwijd zullen dat er tientallen miljoenen meer zijn. Zij kunnen geen seks hebben noch een gezinsleven opbouwen en raken gefrustreerd. Dating via het internet is slechts gedeeltelijk een oplossing, omdat het vaak niet tot een echte ontmoeting komt. De eenzaamheid blijft bestaan.

Psychologe Miriam Lindner, verbonden aan Harvard University, wijst in haar artikelen over incels ook op de veranderde status van de mo-

derne vrouw. Zij heeft een carrière, verdient haar eigen geld, en heeft een man minder nodig dan vroeger, ‘zeker geen man met een lage status’. Vrouwen zijn volgens Lindner kieskeuriger dan mannen bij het uitzoeken van een partner. Ze vallen eerder voor ‘mooie’ en ‘rijke’ chads dan voor minder succesvolle concurrenten. Succesvolle mannen krijgen 190 keer zoveel *likes* als degenen die het niet gemaakt hebben.

Het gevolg is logisch: de alfamannetjes hebben een goed seksleven, terwijl de mindere goden het nakijken hebben. Niks nieuws onder de zon, behalve dat incels openlijk klagen over een oneerlijk matriarchaat en om aandacht smeken. Op het forum van incels.co geeft 68 procent van de ondervraagden toe depressief te zijn door de scheefgetrokken situatie. De meeste van hen zitten volgens Lindner ‘binnen het autistisch spectrum’ en lijden niet zozeer aan geweldadige gevoelens als wel aan zelfmedelijden en zelfhaat. Een groep om in de gaten te houden of juist serieus te nemen?

Kleindochter in Israël

door TOM PAUKA

Mijn drie kinderen, volwasenen inmiddels, hebben een joodse moeder en zijn volgens de joodse wet dus joods. Om het wat ingewikkelder te maken: volgens de joodse wet hebben ze ook een joodse vader, want ik had zelf ook een joodse moeder (en een niet-joodse vader). Hallo, bent u daar nog? Twee van mijn drie kinderen en ikzelf ‘doen er niets aan’ zoals dat heet, maar mijn jongste, een dochter, is vanaf haar puberteit (en misschien wel nog eerder) heftig geïnteresseerd in alles wat te maken heeft met de joodse identiteit. Ze heeft drie dochters van wie de jongste al op jonge leeftijd naar Israël is verhuisd en in het leger is opgeklimmen tot inspecteur van de legerhelikopters.

Deze kleindochter heeft een man die op dit moment telefonisch niet bereikbaar is, vermoedelijk omdat hij in een tank zit. Of misschien omdat – ze weet het niet zeker – militairen in actieve dienst niet mogen telefoneren. Met haar heb ik zojuist een mailwisseling gehad, en nu denk ik erover om een bepaalde mening van haar...

“Ik wil alleen maar aanvullen,” zeg ik tegen mijn echtgenote. Ze raadt het mij af. De bedoeling van mijn mailtjes aan de familie in Israël is dat we ze een hart onder de

riem steken. Maar zo zou mijn aanvulling niet begrepen worden. Mijn vrouw herinnert mij aan een pijnlijk voorval van jaren geleden, toen we in Israël op familiebezoek waren. Tijdens een wandeling vertelde die kleindochter dat Palestijns gespuis bij hen in de buurt de straten onveilig maakte door zich te verschuilen in bushokjes, en als er dan een jood was die ook op de bus kwam wachten, staken die Palestijnen zo’n jood met een schroevendraaier. Jawel, je kan iemand doodsteken met een schroevendraaier.

Mijn vrouw zei destijds, na een lange gesprekspauze – ik weet het nu weer alsof het gisteren gebeurd is – dat het haar vreselijk lijkt om bang te moeten zijn dat zoiets je kan overkomen, en dat het aanvallen van mensen natuurlijk afschuwelijk is en niet goed te praten, maar dat je ook een vraag zou kunnen stellen bij de standaardbenadering van de politie bij dergelijke misdrijven als het Palestijnen betreft, namelijk als extra straf het met een bulldozer vernietigen van het ouderlijk huis van de daders. Mijn kleindochter schudde haar hoofd, zocht een andere plek op in het gezelschap, en begon toen stil, zonder aandacht te trekken, te huilen.

Ja, nee, inderdaad. Dit is misschien niet het moment voor een aanvulling zoals ik van plan was.

Peter van Hugten

Oorlog kan leiden tot vredesproces

door SALOMON BOUMAN

Weer steekt de VS Israël royaal de helpende hand toe. Tijdens de Grote Verzoendag-oorlog in 1973 hebben tientallen Amerikaanse Hercules-vliegtuigen, geladen met wapens, munitie en andere hulpgoederen, Israël van een nederlaag gered. De militaire magazijnen waren leeg, op wat sokken na. Ook toen, op 6 oktober 1973, werd Israël verrast en overrompeld, net als op 7 oktober 2023. De Syrisch-Egyptische aanval op Jom Kippoer werd door Hamas vijftig jaar later gekopieerd op Simcha Torah, Vreugde der Wet. Beide joodse religieuze feestdagen staan nu in de Israëlische en joodse geschiedenis opgetekend als momenten waarop de zionistische staat in zijn zelfverzekerdheid diep werd geraakt.

Dat Israël’s, joden, door Hamas werden afgemaakt en ontvoerd, heeft de zionistische belofte dat het ‘nooit meer zal gebeuren’, nooit meer een pogrom, ontkracht. In de Israëlische psyche doet dat meer

pijn dan de met grote precisie door Hamas uitgevoerde verrassingsaanval op de kibboetsen in het aan Gaza grenzende zuidelijke deel van Israël. Toen de barbaarse wreedheden van de Hamasterroristen tot de bevolking doordrong, zette die pijn zich om in wraakgevoelens.

Premier Benjamin Netanyahu kon zich op 7 oktober niet beheersen en beloofde Hamas ‘wrede wraak’. Voor een falende premier een onverantwoordelijke uitspraak: wraak is geen politiek, noch strategie. Het is een teken van onmacht. “Geloof me maar, we zullen Hamas vernietigen zonder rekening te houden met de Palestijnse bevolking. Gaza gaat plat,” echode een kennis. Tegenspraak, humanitaire argumenten konden in zijn traumatische toestand niet tot hem doordringen.

Het schokeffect van de Hamas-overval genereerde een emotie van nationale eenheid, die zich omzette in de vorming van een regering van nationale eenheid. Voor Netanyahu is dat een tijdelijke politieke reddingsboei. De afrekening komt als de rook van de oorlog optrekt. Ne-

tanyahu’s passie lag bij het tolereren van de stichting van nederzettingen en de daaraan gekoppelde hardvochtige bestrijding van Palestijnen verzet op de westelijke oever van de Jordaan. Ook verzaakte hij Israël’s veiligheid door zijn obsessie het juridische systeem zo te wijzigen dat het Hooggerechtshof ondergeschikt zou worden aan de Knesset, het parlement.

Hij was supereuforisch over de toenadering van Israël tot een aantal Arabische landen in de Golf. Zijn hoop was gevestigd op normalisering van de betrekkingen met Saoedi-Arabië, met wellicht een Nobelprijs in het vooruitzicht. Netanyahu pochtte dat Israël voor het binnenhalen van Saoedi-Arabië in zijn diplomatieke arsenaal geen hoge Palestijnse prijs hoefde te betalen. De Egyptische president Anwar Sadat maakte zich in 1979 tijdens het succesvolle vredesoverleg met Israël ook al niet sterk voor de Palestijnse zaak. Zou de Saoedi-Arabische kroonprins Mohammed bin Salman in ruil voor Israëlische hightech en een veiligheidsverdrag

met de VS bereid zijn de ogen te sluiten voor legitieme Palestijnse belangen? Is dat vooruitzicht de trigger geweest van de wrede Hamasaanval op Israël om de Palestijnse zaak niet te laten verdwijnen?

De Amerikaanse president Joe Biden heeft er tijdens zijn moeilijke verstandhouding met Netanyahu voortdurend op gehamerd een voorstander te zijn van een tweestatenoplossing: een Palestina op de grootste delen van de westelijke oever van de Jordaan naast Israël. Van daadwerkelijke Amerikaanse druk op Netanyahu’s messiaans-orthodoxe regeringscoalitie in Jeruzalem om de piraatachtige nederzettingendrang in bezet gebied te stoppen is op een paar uitspraken na geen sprake geweest.

Netanyahu heeft Bidens Palestijnse visie volledig genegeerd, hetgeen tot een verwijdering tussen beide mannen leidde, die tijdelijk door de oorlog is weggemoffeld. Schept deze nieuwe Israëlisch-Palestijnse (Hamas) oorlog kansen om een nieuw vredesproces te starten?

Kunstbloemen

Grote opwinding in Alkmaar: in het ziekenhuis is geen plaats meer voor een vrolijk bloemetje naast het ziekbied. Althans, dat vindt de programmamanager duurzaamheid bij de Noordwest Ziekenhuisgroep, waartoe ook het Alkmaarse ziekenhuis behoort. Hij wil de verse bloemen vervangen door kunstbloemen. Geen bosje rozen of tulpen meer, want verse bloemen hebben ‘een hoog risico’ als het gaat om CO₂-belasting. Die moeten uit een ver land worden overgevoerd of komen uit een kas die zwaar verwarmd en verlicht moet worden. Allemaal foute boel in het kader van de bestrijding van de klimaatcrisis. Dus ook geen bloemen meer te koop in de ziekenhuiskiosk.

De manager in kwestie, nota bene een tuinderszoon, verklaarde in de krant dat hij ‘een grote liefde voor bloemen heeft’, maar dat het klimaat hem ‘nog veel meer aan het hart gaat’. Dus wat hem betreft alleen nog maar kunstbloemen, niet alleen bij hem thuis, maar ook in de ziekenhuizen van de Noordwest Ziekenhuisgroep, met 770 bedden in Alkmaar, Den Helder, Schagen, Heerhugowaard, Limmen en op Texel.

De inkt van de krant was nog niet droog of de verontwaardiging barstte los in Alk-

maar en omstreken. De bevolking voegde

de daad bij het – boze – woord, het ziekenhuis werd overstelpt met verse bloemen.

Inmiddels is het plan van de baan, zij het dat er wel een proef met kunstboeketten komt. Maar echte bloemen blijven te koop en mogen dus gewoon cadeau worden gedaan aan de patiënten.

Dat sommige bloemen van ver moeten komen, klopt. Zo komen veel rozen uit Kenia of Zuid-Amerika. Maar laten er nou net rondom Alkmaar talloze kwekerijen zijn waar je gewoon op de fiets een vers bosje tulpen, anemonen of chrysanten kunt halen. Van de volle grond. Daar komen geen vliegtuigen noch verwarmde kassen aan te pas. Als je ze maar in het goede jaargetijde koopt, een zogenoemd ‘seizoensgebonden boeket’.

De duurzaamheidsmanager had ook nog uitgerekend dat een kunstboeket behalve klimaatvriendelijk ook nog veel goedkoper is.

Zeg dat wel. Zo’n boeket heb je voor 25 euro en het gaat ongeveer tien jaar mee. Ziekenhuisbezoekers zouden ze voor 20 euro kunnen huren, waarna de boeketten teruggaan naar de kiosk. Opnieuw te huur voor een volgende klant, en dat dus jaar in, jaar uit. Patiënten liggen in ons land gemiddeld zo’n 4,5 dag in het ziekenhuis. Hetzelfde boeket kan dus zesmaal per maand verhuurd worden, zo’n 72 maal per jaar, dat levert bijna 1500 euro per jaar op. En er zijn natuurlijk veel meer boeketten te huur. Dat tikt dus lekker aan.

De duurzaamheidsmanager zal toch niet onder één hoedje spelen met Ernst Kuipers?

CISCA DRESSELHUYTS

Gedetineerde stem ontbreekt

door BOUDEWIJN CHORUS

Gevangenen en huizen van bewaring in ons land herbergen gemiddeld zo’n tienduizend personen. Alle gedetineerden, behalve buitenlanders en een handvol als terroristen veroordeelden, hebben net als andere burgers zowel actief als passief kiesrecht. Toch blijkt bij elke verkiezing weer dat minder dan één procent van hen erin geslaagd is zijn of haar stem uit te brengen. Te vrezen valt dat dit ook bij de komende verkiezingen in november niet anders zal zijn.

Advocaat Jordi L’Homme roept in bajeskrant *Bonjo* van oktober de Dienst Justitiële Inrichtingen op om mobiele stembureaus in de gevangenen in te richten. Maar die dienst meldt dat het voorzien in faciliteiten om te stemmen in de penitentiaire inrichtingen aan de gemeenten is. Wat zou het ook: als alle gevangenen hun stem zouden uitbrengen, bepalen ze samen hooguit een achtste van een Kamerzetel. Daarvoor gaat minister van Justitie Dilan Yesilgöz zich echt niet uitsloven.

En dus moeten gevangenen die graag mede de toekomst van dit land willen bepalen, maar zien hoe ze hun stem kunnen uitbrengen. Toegegeven, het zou ook geen doen zijn om al diegenen die de gelegenheid graag zullen aangrijpen om er even uit te breken onder streng toezicht te begeleiden naar en van de openbare stembureaus. Juist daarom is het idee van mobiele stembureaus mooi: de gemeente komt naar u toe!

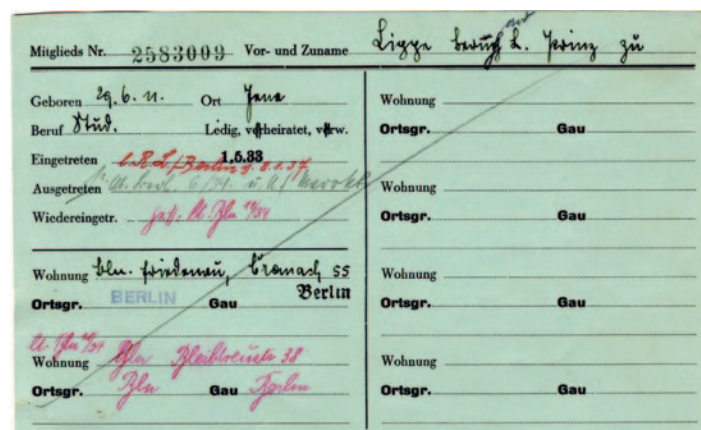
Voor gevangenen is de gemeente waar hun

bajes staat ook de instantie waar zij staan ingeschreven. De aanwezigheid van een stembureau op locatie bespaart hun de voor hen extra lastige rompslomp van het aanvragen van een machtiging om een familielid of vriend(in) voor zich te kunnen laten stemmen. Die optie wordt graag aangevraagd door politici en bestuurders als ze worden aangesproken op het faciliteren van het stemrecht van gevangenen. Maar dat is vilein, omdat inwoners van justitiële inrichtingen geen internet heb-

Een stembureau op locatie bespaart extra lastige rompslomp van het aanvragen van een machtiging

ben. En ook omdat uit onderzoek een en andermaal is gebleken dat bijna de helft van hen gerekend moet worden tot de laaggeletterden. Op Radio 1 zei een ex-gedetineerde onlangs dat het stemmen in de bajes ‘een proces met te veel drempels’ is.

Het inrichten van een stembureau in een gevangenis is voor zover bekend één keer gerealiseerd. Dat was in 2017 in de P.I. Karelskamp, gemeente Almelo, en gebeurde op initiatief van de gevangenisdirecteur, die er destijds voor RTV Oost over zei: “Ik vind dat deze mensen gebruik moeten maken van hun kiesrecht, of je nu gedetineerd bent of niet.”

ook vast dat prins Bernhard in de oorlog de ene activiteit ontplooidde na de andere, maar voornamelijk in zijn eigen belang.

Leverde onze prins helemaal geen bijdrage aan de goede zaak? Zo bruin maakte hij het volgens Van der Meulen niet. Bernhard liep de deur plat bij de geallieerde leiding om hulp te krijgen voor de hongerende bevolking in het bezette Nederland. En wat men er ook van denkt, hij had succes als ‘inspirator’.

Zijn radiopraatjes waren populair. Aan het eind van de oorlog dook hij met jeep en ‘strijdmakkers’ in bevrijd gebied overal op om zich te laten toejuichen, en zo’n flitsbezoek maakte voor de toejuichers pas goed een eind aan de bezetting.

Belangrijker was tenslotte het Spitfire Fund (later het Prins Bernhard Cultuur Fonds). Gefortuneerde Nederlanders, ook

geïnspireerd door Bernhard, richtten dat fonds op om de Engelse luchtmacht meer Spitfires te bezorgen. Bernhard snapte dat zijn eigen belang en dat van de oorlogvoering hier samenvielen, ging zich ermee bemoeien, trok nog wat rijkkaards die hij kende of van wie hij meende dat ze hem kenden aan hun jasje, trad waar mogelijk op de voorgrond en het moet gezegd worden: opnieuw met succes. Het fonds bezorgde de RAF honderd extra jachtvliegtuigen.

Wonen de Engelsen de *Battle of Britain* dankzij het Spitfirefonds? Dat gaat te ver, maar het tegenwoordige Fonds zou met het oog op deze ontstaan geschiedenis zijn eigen naam toch niet te gauw moeten wegglikken naar de prullenmand. In weerwil van de woorden van Aalders.

Leiden, Eep Francken

De musea hebben het knap zwaar

door KASPER JANSEN

In Amstelveen wordt door de cultuurwethouder Herbert Raat, de mecenas Marius Touwen en het Cobra Museum nog steeds overlegd over de toekomst van het museum, dat wordt bedreigd door een vermindering of stopzetting van de jaarlijkse gemeentelijke subsidie van 1,2 miljoen euro. Touwen kwam deze zomer met het aanbod voor een lening van zeven ton om tijd te winnen voor het nadenken over oplossingen voor een goede bedrijfsvoering. Die was volgens de gemeente de laatste jaren ‘risikant’. Dit jaar is er als gevolg van tegenvallende bezoekerscijfers een verlies van zeven ton. Er wordt al twintig jaar verlies gemaakt, klaagt de wethouder, maar dat hoort er nu eenmaal bij in de kunstsector.

Het Cobra Museum staat zeker niet alleen met zijn problemen. Volgens de Museumvereniging (ruim vierhonderd musea) leed bijna de helft van de in totaal 1824 musea vorig jaar verlies als gevolg van oplopende lasten, lonen, energiekosten en toenemende inflatie in de moeilijke tijd na corona. De stij-

ging van de overheids subsidies met één procent kan daar volgens directeur Vera Carasso lang niet tegenop. “Je ziet ook dat er echt bezuinigd wordt op de inhoud en op de kwaliteit.” De Museumvereniging vreest voor verschraling, hogere toegangsprijzen en een afname van het aantal tentoonstellingen, waardoor de belangstelling van bezoekers dreigt te verminderen. Het kabinet zou de subsidies moeten laten meestijgen met de inflatie.

Al verkeren ook andere musea in de problemen, de hardhandige en zelfs liefdeloze behandeling die het Cobra Museum krijgt van de Amstelveense gemeentelijke overheid is wel heel opmerkelijk. Soortgelijke gevallen zijn zeldzaam. Zo was daar in 2012 in de Eindhovense gemeenteraad veel discussie over een bezuiniging van negen ton op de jaarlijkse bijdrage van 4,3 miljoen aan het Van Abbemuseum. Uiteindelijk kwam de bezuiniging uit op zes ton – ‘een meevaller’ –, waarna er verder zou worden bezuinigd tot 3,7 miljoen.

Het Van Abbemuseum, in 2003

voor 29 miljoen euro uitgebreid door architect Abel Cahen, was vroeger spraakmakend met landelijk bekende en gevierde directeurs als Edy de Wilde, Jean Leering en Rudi Fuchs. Met tentoonstellingen en opzienbarende aankopen trokken zij ook vanuit de Randstad veel publiek. Die furor is nooit teruggekomen, ondanks de fraaie eigen collectie met beroemde namen. Op de eigen site afficheert het Van Abbe zich nu als ‘een van de meest toonaangevende musea voor moderne kunst in Europa’. Maar dat is inmiddels pure grootspraak.

Schaars goed nieuws is dat de Vriendenloterij de Brabantse kunst- en cultuwereld te hulp schiet. Het Noordbrabants Museum, dat van de provincie vanaf 2024 twee ton minder krijgt, ontvangt ruim zes ton. De Sint-Jan in Den Bosch krijgt anderhalve ton en ruim twee ton gaat naar het Van Abbemuseum. Ook het museum Kranenburg in het schildersdorp Bergen aan Zee heeft het moeilijk. De tweehoofdige directie is inmiddels gehalveerd door het ontslag van artistiek directeur Colin Huizing, kunsthistoricus en tentoonstellingsmaker.

Er zijn rangen en standen tussen schilderijen, tussen collecties en tussen musea. Het riantie particuliere museum Singer Laren met zijn geweldige collectie heeft veel donateurs in het welvarende Gooi. Een cynische uitspraak van de fijn-schilder Carel Willink uit zijn pamflet *De schilderkunst in een kritiek stadium* (1950) is hoog op een muur aangebracht: ‘Het ‘moderne’ schilderij is als materieel object een vod van inferieur linnen, slechte verf en in vurenhouten lat getimmerd om het voor uit elkaar vallen te behouden.’ Daaronder hangt een typisch kleurrijk Cobraschilderij van Karel Appel dat model staat voor de afkeer van Willink van het modernisme. Hij was overigens zelf ooit een modernist.

Singer Laren kreeg de afgelopen jaren nieuwe vleugels met een renovatie, de verwerving van de ‘Bergense School’-collectie van Renée Smithuis en de Nardincollectie van Els Blokker én een aantal fraaie nieuwe zalen. Daar wordt nu de zomer voortgezet met de prachtige tentoonstelling *La Grande Bleue*, schilders van de Méditerranée.

Weet je wel

Aanvankelijk meende ik dat het artikel van Tom Pauka ‘Isis, zeg maar’ (*Argus* 160) een scherpe analyse van de interviewtechniek van Sinan Can zou behelzen, maar dat viel tegen. Uiteindelijk bleek het te gaan over het gebruik van ‘zeg maar’, dat je op dit moment geregeld in het dagelijks taalgebruik hoort opduiken. In een van de laatste alinea’s schrijft Pauka dat hij denkt dat ‘zeg maar’ zich definitief een plaats heeft verworven in onze taal. Nog los van het feit dat een daadwerkelijke analyse van de ondervragingstechniek van Sinan Can mij van veel meer belang lijkt, is de conclusie van Pauka erg voorbarig. Ik denk dat je die moet overlaten aan deskundigen, die in een volgende generatie daadwerkelijk kunnen vaststellen of ‘zeg maar’ definitief deel van onze taal is gaan uitmaken. Er duiden namelijk geregeld ‘dat je zegt’ stopwoorden op die meestal weer snel verdwijnen. Ik spreek uit ervaring, ‘weet je wel’.

Den Haag, René Schwab

Volle Maan

Even een kleine correctie op het artikel ‘Themawandelingen’s nachts bij volle maan’ (*Argus* 157). Om de ‘onvergetelijke ervaring’ van bos en heide bij volle maan te beleven, moet de aarde juist niet ‘precies tussen de maan

en de zon’ staan, want dan zou een totale maansverduistering het gevolg zijn die de nachtelijke natuur nauwelijks verlicht.

Zulke verduisteringen (meestal gedeeltelijk, soms totaal) vinden twee keer per jaar plaats, bij alle andere volle manen in een jaar passeert de maan te ver boven of onder de aardschaduw voor een verduistering. Overigens zal de mooie foto van een sterrenhemel bij dit artikel eerder op een maanloze nacht genomen zijn.

Amsterdam, Evert Meurs

Herstel

Zowel in *Argus* 159 als in nummer 160 besteedden we aandacht aan *Donna*, eerst aan de film van Yvonne Scholten, daarna aan het boek van Britta de Jong. Daar ging twee keer iets mis. De eerste keer konden we daar niets aan doen, geklungel van Eye. De film is te zien op player.eyefilm.nl, zoekterm *Donna*. De tweede keer is ons te verwijten: We hadden het over Linda Igafu terwijl ze Linda Ingafu heet.

Irritanter was dat de laatste regels van Frank van Dijls stuk over de ‘autonomen’ wegvielen. Het juiste einde luidt: Deurwaarders hebben intussen de handen vol aan autonomen, want aan belastingaanslagen en verkeersboetes ontkomen ook zelfverklaarde germaniten niet.

advertentie

Karin van Ringen FESTIVAL

Betty Asfaltcomplex

woensdag 1 november 2023, 20.30 uur

Tobias Wenting

Het pianospelend talent dat moest presteren, loslaten en dansen. Ontboezemingen van een bekladde ziel.

Lasses

Sophie Janna en Margot Merah met ballades uit de Schotse, Ierse en Amerikaanse folk-tradities en intieme eigen liedjes. ‘Een schitterende ode aan de menselijke stem.’

Ivo de Wijs & Pieter Nieuwint

Literair Variété. Liedjes, verzen, herinneringen, bespiegelingen. En de zegeningen van Het Goede Doel.

Proeverij

Van eigen bodem: Rutger Pekelharing (kaas), Thijs Akkerman (witte wijn) en Bas Lubberhuizen (eau de vie). Virtuoze musette van Rodolfo Ravissant.

Toegang € 17.50 | aanvang 20.30 uur
reserveringen via www.bettyasfalt.nl

Betty Asfaltcomplex, Nieuwezijds Voorburgwal 282, Amsterdam

Karin van Ringen Fonds

Karin van Ringen (1953-2017) is de oprichter en financier van het naar haar genoemde fonds. Ze zou deze dag zeventig zijn geworden. Het fonds subsidieert kleinschalige culturele initiatieven. Zie karinvanringenfonds.nl

Voor Jaap Hamburger, voorzitter van Een Ander Joods Geluid (EAJG), zijn het slopende dagen. Hij deelt zijn meningen en emoties op sociale media en in meer particuliere kring. Een selectie.

door JAAP HAMBURGER

11 oktober

Het heugt mij niet dat ik enig moment – laat staan enige periode - in de afgelopen 23 jaar dat ik bij Een Ander Joods Geluid (EAJG) betrokken ben geweest en bij de Midden-Oostenproblematiek, mij zó intens neerslachtig heb gevoeld over de situatie als nu.

Over wat er gebeurd is, nu gebeurt en nog te gebeuren staat. Elk optimisme is weg. Elk geloof in de mogelijkheid van een minimaal aanvaardbare en rechtvaardige oplossing: weg. Elk geloof in het doorbreken van de status quo: achter de horizon verzonken. Elke hoop op het indalen van het inzicht dat er voor beide partijen veel te winnen valt met vrede: verdwenen. Elke analyse die een verandering in de geopolitieke situatie ten goede postuleert: in rook opgegaan. Nadenken over oplossingen, om nog te zwijgen over formuleren van oplossingen of zelfs maar van voorwaarden daarvoor: verspilde energie. Futieleer dan ooit. Ik durf het niet eens meer, ik maak mijzelf in mijn eigen ogen belachelijk. Uitzichtloosheid troef.

Het is voor de Palestijnen al lang geen territoriaal conflict meer, het is een existentieel conflict geworden. Niet alleen in Gaza. Vergis je niet: de cirkel wordt gesloten, wij zijn getuige van de slotronde, genocide *in the making*.

12 oktober

De intelligente en van een goede mensenkennis voorziene wijlen Hajo Meyer – een van de voorlieden van EAJG – heeft in kleine kring gewezen op (en gewaarschuwd voor) de gevaren die opgesloten liggen in de giftige cocktail van gecultiveerd trauma en aangenomen slachtofferschap, mede belichaamd in en gesteund door een agressieve leer/overtuiging, en uitgerust met het atoomwapen. Hij voorspelde dat de dynamiek die inherent is aan een dergelijke constellatie ertoe zou leiden dat dat wapen gebruikt zou worden.

Mocht Israël ten onder dreigen te gaan, dan sleept het in een laatste daad Europa met zich mee, meende Hajo. Dát scenario is voorlopig nog niet in zicht. Maar we zien nu voor onze ogen het broertje van dit scenario zich afspelen. De genadeloze, onbarmhartige bombardementen *round the clock* van de volkomen weerloze én schulde-

‘Wij zijn getuige van de slotronde’

loze burgerbevolking van Gaza is de blinde haat van een natie (en een volk) die zich altijd slachtoffer waant. Mentaal en emotioneel leeft zij permanent potentieel op voet van oorlog met de rest van de wereld en zij vindt daarin altijd een rechtvaardiging om zich te doen gelden. Maar wat zij presenteert als ‘zelfverdediging’ is niets anders dan blinde rancune en wraak. Meyers atoombom is nog niet gevallen op Londen of Parijs, maar Israëls duizendponders maken van de oude en eerbiedwaardige Gazastrook en het moderne Gaza een ruïneveld dat lijkt op het ooit door Rome uit vergelijkbare motieven verwoeste Carthago.

‘Justin Amsterdam’ laat via X weten: ‘Jaap, houd voortaan gewoon je muil. Er komt alleen maar stront uit. Echt je moet je kapot schamen, je bent een schande voor joden en een schande voor de mensheid. Bah bah bah. Misselijkmakend.’

13 oktober

Op X (Twitter): ‘Iedereen die zijn schouders ophaalt over de burgers die nu en straks in Gaza omkomen of dat zelfs excuseert of recht praat, verraadt de joodse slachtoffers van de Holocaust. Geweld op last van de staat, met middelen van de staat, tegenover weerlozen, kenmerkt beide.’

Maria Guardiola, de dochter van Pep, manager van Manchester City en voormalige Spaanse profvoetballer, tuitert. Maar van wie zij de dochter is, interesseert mij hoe genaamd niet, het is een klassieker dat de mening van vrouwen herleid wordt tot een man die dan geldt als de inspirator (al lijkt dat hier niet de opzet). Wat mij in het bijzonder heeft getroffen: het inzicht hoe de verdwazing (tijdelijk) collectief kan worden en als een stoomwals over bijna iedereen heen komt en het besef dat we niet achteraf onze verdwazing zullen betreuren maar dat we ons op het moment zelf durven uitspreken. (*‘Then decades from now, when it’s in the history books, all look round at each other and ask: how did that happen?’*)

14 oktober

Voor de Israëlische leiding kwam de bloedige razernij waarin Hamas een week geleden is vervallen onverwacht en voor de bevolking al helemaal. De overheerser maakt altijd dezelfde psychologische fout: hij onderschat het weerstandvermogen en de inventiviteit van de overheerste partij. Dat is het patroon, al zijn er gradaties.

De rassenwaan van Hitler en zijn trawanten speelde de Duitse

Wehrmacht parten in haar campagne tot verovering van Midden- en Oost-Europa en Rusland. Polen en Rusland werden bevolkt door Slaven, *Untermenschen* die tot weinig of niets bij machte zouden zijn. Het verzet van Poolse partizanen en van het Rode Leger was veel hardnekkiger dan werd verwacht. Zo werden de nazi’s deels de dupe van hun eigen racistische waan.

De Israëli’s, ook niet vrij van superioriteitswaan, is iets enigszins vergelijkbaars overkomen. Zij vertrouwden op hun uitgebreide systeem van 24/7 monitoring van de Gazastrook, uit de lucht en op de grond, middels daar in het geheim aangebrachte af luister- en filmapparatuur en op collaborateurs. Wie anderen afknijpt en onderdrukt, heeft een slecht geweten en moet maatregelen nemen om opstand te voorkomen. Dat Palestijnen zo’n gecompliceerde en gecoördineerde terreuraanval geheim zouden kunnen uitvoeren, ging hun voorstellingsvermogen ver te boven.

Gekoloniseerde volkeren komen in opstand, en dat is nooit ergens zachtzinnig gegaan. Nederland kan ervan meepraten, net als Frankrijk, Engeland en Portugal.

15 oktober

Zooooo spijtig dat ik niet bij de demo kan zijn. Ik zal daar nog

maanden last van krijgen.

Joodse vriend P, de oudste en radicaalste en meest principiële anti-zionist in mijn vriendenkring, schrijft: ‘Er gaat iets veranderen Jaap, *do not despair*.’

Vriend C vraagt: “Wanneer denk je dat de aanval over de grond gaat plaatsvinden?” Ik antwoord hem: ‘Ik denk dat een tactiek van uitstel wordt gevolgd. Kijken of met louter dreigen in combinatie met bombardementen al een deel van de doelstellingen kan worden bereikt en het terrein voor een invasie kan worden geprepareerd zonder daarbij daadwerkelijk binnen te hoeven vallen.’

Wat zijn die doelstellingen? Scheiden van burgers en strijders, niet uit enige overweging van menslievendheid of uit enige behoefte het internationaal recht te honoreren, maar louter uit politiek opportunisme, namelijk om tegemoet te komen aan de druk van buitenaf (Amerika) om het niet te bont te maken; de Amerikanen moeten immers nog wel ‘geloofwaardig’ de politieke *fall-out* en de diplomatieke scherven in de internationale politiek voor hun rekening kunnen blijven nemen, en dat wordt wat lastiger als er nog weer duizenden burgerslachtoffers bij komen. Door het afknijpen van water,

stroom, voedsel wordt Hamas verzwakt voor er überhaupt gevochten wordt (vergelijk het met de belegering van een middeleeuws kasteel). Het aantal doden aan eigen kant moet worden geminimaliseerd om kritiek vanuit de bevolking voor te zijn; Hezbollah moet geen reden worden verschaft om een tweede front te openen (al acht ik de kans daarop minimaal). Israël kijkt in hoeverre een deel van de doelstellingen kan worden gerealiseerd door te dreigen in plaats van binnen te trekken.

Dreigen is een machtig middel.

16 oktober

Wat potdorie is vandaag de dag eigenlijk nog het verschil tussen de Gazastrook en het getto uit WO II? Opgesloten zijn om gemakkelijker vermoord te kunnen worden, toen en nu. ‘*Never more*’, alsjeblieft zeg, kom mij daar *never more* mee aanzetten.

17 oktober

Palestijnen afsluiten van water is *standard practice* voor Israël; het aantal in de loop der jaren dichtgemetselde of anderszins ontoegankelijk gemaakte waterbronnen en stukgetrokken waterleidingen op de Westelijke Jordaanoever is niet te tellen. En plastic watertanks bovenop huizen lekschieten is een jarenlange legerhobby. Palestijnen

afsluiten van elektra, het vernielen van zonnepanelen en elektriciteitsleidingen is routine. Medicijnenimport beperken is de gewoonste zaak van de wereld.

18 oktober

Optreden van Ramsey Nasr op tv gemist. Tekst gelezen. Ik herken zijn verbijstering en bitterheid, zijn woede en onmacht. En zijn wil om van woorden wapens te maken. Hij heeft het over de naamloosheid van de Palestijnse slachtoffers. En ook over Rutte, die zei: “We hebben niet zo heel vaak meegemaakt dat dit conflict zich richt op heel gewone mensen.” Kennelijk ziet hij Palestijnen niet als gewone mensen.

Die uitspraak van de historicus Rutte is totaal en voorgoed onluisterend.

Wim Kruizinga op X: ‘Denk je nou echt dat je bij een pogrom van jehidisten buiten schot gaat blijven? Het HAMAS Handvest is duidelijk!’

Weer die morbide Kruizinga, die mij en andere critici de (martel)dood door Palestijnen van Hamas in het vooruitzicht stelt en de SS-Sonderkommando’s met dat doel nog wel zou willen heroprichten om zijn gelijk te bewijzen. De verwrongen griezels.

19 oktober

Het bloedbad bij het ziekenhuis. Is-

raël wijst op Hamas. Het Israëlische leger heeft de reputatie een chronische ontkenner en leugenaar te zijn, en dat is het ook. Maar ook een chronische leugenaar komt weleens met een snipper waarheid voor de dag. Het onderzoek van Bellingcat oogt betrouwbaar.

Biden, op bezoek in Israël, peult de toezegging los van Netanyahu dat die geen belemmering zal opwerpen aan het toelaten van humanitaire noodhulp vanuit Egypte aan Gaza (maar brandstof staat niet in het rijtje en ik voorspel dat de Israëlische regering de toegang een aantal dagen gaat saboteren); Amerika spreekt zijn veto uit over een door Brazilië bij de VN/VR ingediende resolutie tot een staakt-het-vuren! Lees: het overbekende patroon wordt herhaald, Amerika verlengt Israëls *license to kill*, en geeft hiermee cynisch het groene licht voor het ‘grondoffensief’ dat nog moet beginnen, dat wil zeggen: geeft groen licht voor de voortzetting van de moordpartij. Het maakt zich zo dus keihard tot medepllichtige.

De aard van de koloniale verhouding heeft niet alleen een speciale naam: zionisme, maar ook een speciaal karakter, *settler colonialism*, een vorm van kolonialisme waarbij de oorspronkelijke bevolking niet alleen met geweld dienstbaar en onderhorig wordt gemaakt, zoals de inlandse bevolking van Indië door de Nederlanders, maar uiteindelijk ook wordt gemarginaliseerd en verdreven door de nieuwkomers, of op grote schaal wordt ‘uitgeroeid’, zoals de indianen van Noord- en Zuid-Amerika of de aboriginals van Australië en de Maori van Nieuw-Zeeland of, dichterbij huis de Polen door de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog.

Weinig emotioneert mij meer dan te zien hoe de Israëlische staat, de kolonisten inbegrepen, Palestijnen de mogelijkheid tot een normaal leven ontzegt. Ik vermoed – het is een vermoeden omtrent mijzelf – dat ik, door op te komen voor het recht van Palestijnen op een leven vrij van de beperkingen en vernederingen van een bezetting, sadistisch uitgekende pesterijen en eindeloos gesar, dat ik langs een welhaast freudiaanse omweg probeer aan mijn joodse ouders alsnog het normale leven *terug te geven* dat hun niet vergund is geweest. De geschiedenis is over hen heen gerold, zij gingen door een ervaring waarvan de invloed hun leven lang heeft doorgewerkt, invloed die zij ongetwijfeld op mij hebben overgebracht via de ondoorgroendelijke wegen waarop transgeneratieel trauma wordt doorgegeven. Ik probeer na bijna tachtig jaar voor hen alsnog iets te repareren, in het volle besef dat het een onmogelijke opgave is.

Tweet verzonden:

Hee, meneer de opperzionist @operrabbijn hee @CIDI_nieuws hee @CJO_NL hee @NIW

Wordt het niet eens tijd om de slacht in de Gazastrook ORT te laten verlopen? Want het is verre van koosjer hè, zoals het daar nu toe gaat, met uw instemming nog wel.

20 oktober

‘Bij de CU kun je veilig onderduiken,’ citeerde de pathetische Natascha van Weezel met instemming van haar vader, wijlen Max van Weezel, die ook daarin natuurlijk weer gelijk had, zoals zij er ten overvloede bij zei. Ten overvloede, omdat we weten dat de paps van Natascha altijd gelijk had, volgens zijn dochter.

Oh ja? Mijn opvatting als jood is diametraal tegengesteld aan die van Max en zijn dochter. Ik vind dat je als jood niet eens zou moeten willen onderduiken bij een politieke partij die er blijk van heeft gegeven de mensenrechten van Palestijnen keihard te negeren. Als jood hoor je maar naar één overtuiging te leven en te handelen: dat mensenrechten universeel en ondeelbaar zijn. Als je wilt onderduiken over de rug van anderen, verraad je de les die besloten ligt in de joodse geschiedenis en verdien je die onderduikplek niet.

Ziekenhuis: Het solide *Channel 4* toont een filmpje dat weer doet twijfelen aan het Bellingcat-vermoeden.

Leve Nederland, waar tienduizenden de straat opgaan. Hier mag worden gedemonstreerd voor Palestina, mits de lange joodse tenen en het overgevoelige joodse gemoed maar worden ontzien. In Duitsland trappen gelaarsde agenten zelfs lichtjes uit die op straat staan om weerloos uit de lucht met vliegtuigbommen afgemaakte Gazanen een vorm van laatste eer te bewijzen, in Frankrijk en Engeland mag niets pro-Palestijns op touw gezet worden, niets (‘openbare orde!’), in Zürich mag een kritische joodse organisatie, opgenomen in een organisatorisch verband met EAJG, zelfs geen openbare bijeenkomst beleggen om een staakt-het-vuren te bepleiten.

Weinig emotioneert mij meer dan te zien hoe de Israëlische staat, de kolonisten inbegrepen, Palestijnen de mogelijkheid tot een normaal leven ontzegt. Ik vermoed – het is een vermoeden omtrent mijzelf – dat ik, door op te komen voor het recht van Palestijnen op een leven vrij van de beperkingen en vernederingen van een bezetting, sadistisch uitgekende pesterijen en eindeloos gesar, dat ik langs een welhaast freudiaanse omweg probeer aan mijn joodse ouders alsnog het normale leven *terug te geven* dat hun niet vergund is geweest. De geschiedenis is over hen heen gerold, zij gingen door een ervaring waarvan de invloed hun leven lang heeft doorgewerkt, invloed die zij ongetwijfeld op mij hebben overgebracht via de ondoorgroendelijke wegen waarop transgeneratieel trauma wordt doorgegeven. Ik probeer na bijna tachtig jaar voor hen alsnog iets te repareren, in het volle besef dat het een onmogelijke opgave is.

(Afgesloten op 20 oktober, 10.00 uur)

De berging van lichamen bij het Al-Ahli-ziekenhuis in Gaza-stad.

FOTO ANP/ANADOU/ALI JADALLAH

‘Je ziet hoe vatbaar we zijn geworden voor angst’

Ad Verbrugge ontvangt *Argus* in dezelfde kamer van een fraai pand in het historische hart van Leiden als waar hij de programma's voor zijn YouTube-kanaal *De Nieuwe Wereld* opneemt. Een regelmatige kijker signaleert dat hij daarmee tussen de zogenoemde mainstream media en degenen die de staat de rug hebben toegekeerd een brugfunctie vervult. ‘Ik hoop het,’ zegt Verbrugge. ‘Het is wel de inzet.’

door JOHN JANSEN VAN GALEN

De filosoof, hoofddocent aan de Vrije Universiteit en medeoprichter van de vereniging Beter Onderwijs Nederland, maakte eerst een reeks programma's over onderwijs voor het 'radicale' YouTube-kanaal *Weltschmerz*. *Argus* belegde daarvoor eens een debat over corona tussen *Volkskrant*-redacteur Maarten Keulemans en *Weltschmerz*-medewerker Ab Gietelink, die het onderspit dolf, waarna het kanaal besloot het debat niet uit te zenden. Staat dat niet haaks op de veelvuldig bezongen vrijheid van meningsuiting? “Absoluut,” zegt Verbrugge. “En er is wel meer op *Weltschmerz* aan te merken. Het hele morele kader van *Weltschmerz* stond mij niet aan.”

Vervolgens begon hij met journalist Paul van Liempert een eigen kanaal, dat aanvankelijk *Voor de Ommekeer* zou heten, omdat die er volgens hem ‘aan zat te komen’. Maar dat gebeurde, gemarkeerd door corona, eerder dan verwacht, waarna gekozen werd voor de naam *De Nieuwe Wereld* (DNW). “De bedoeling is de grote maatschappelijke ontwikkelingen vanuit multidisciplinair perspectief te commentariëren in langere gesprekken, waardoor je kunt achterhalen wat politici, wetenschapsmensen, kunstenaars werkelijk beweegt.”

Geen wonder dat Verbrugge geen hoge pet op heeft van de gangbare journalistiek. “Ik stoort mij al tien jaar behoorlijk aan de verslaggeving door de dagbladen. Neem *NRC*: de krimpende lengte van de opiniestukken afgezet tegen de *Frankfurter Allgemeine*, de oppervlakkigheid, het steeds moralistische karakter van zo'n kwaliteitskrant, het gebrek aan context, aan diepte, aan meerdere perspectieven. Ik ben al sinds mijn studententijd abonnee van *NRC*, maar eerlijk gezegd lees ik die krant vooral nog om nostalgische redenen: omdat ik het niet over mijn hart verkrijg mijn abonnement op te zeggen. Maar een veeg teken is dat ik al gestopt ben met de papieren versie.”

NRC maakte het er niet beter op door over zijn nieuwe boek *De*

gezagscrisis een recensie te plaatsen waar de honden geen brood van lusten. “Het waren gewoon een aantal frasen uit hun verband gerukt, en dan de auteur neersabelen.” oordeelt hij. “Dat heeft de verkoop ongetwijfeld geen goed gedaan, maar het boek vindt zijn eigen weg en is ondertussen aan de derde druk toe. Maar het is teleurstellend en tekenend dat zo'n krant een dergelijk boek niet laat behandelen door iemand met enige affiniteit tot de filosofische context waarin ik de *gezagscrisis* plaats.”

In Nederland, oppert *Argus*, lijkt vrijheid van meningsuiting hoog in het vaandel te staan, maar begrensd te worden doordat over een aantal thema's een plechtige eensgezindheid stilzwijgend wordt voorgeschreven: corona, klimaat, transseksualiteit, slavernijverleden, Oekraïne. In deze verkiezingscampagne lijkt bijvoorbeeld opiniepeiler Maurice de Hond, die een afwijkende opvatting verkondigde over corona, opmerkelijk weinig aan bod te komen. “Maurice is buitenspel gezet,” beaamt Verbrugge. “Zonde voor iemand van dat kaliber, al beweert hij soms gekke dingen. Maar hij is eigenzinnig, denkt na en heeft een eigen visie. Daar moet ruimte voor zijn in het medialandschap. Maar alleen al het feit dat wij van DNW zo iemand wél uitnodigen, leidt ertoe dat anderen ons niet meer serieus nemen en ons ook een wappiekanaal noemen. Het is echt een miasma, een besmetting, je bent *guilty by association*: als je praat met iemand die volgens een bepaald narratief niet deugt, deug je zelf niet.”

Hij voert dat mechanisme, zoals zoveel, terug op de jaren zestig: “Ik ben helemaal niet tegen de sixties, dat zou onzinnig zijn, je kunt niet tegen een tijdperk zijn. Die tijd was een belangrijk kantelpunt waarin de bevrijding van de burgercultuur een hoofdthema was, de vrijheid van het individu met zijn voorkeuren, zijn eigen levenspad, zijn soms buitenissige levenswandel. Het was een antwoord op vormen van collectivisme die de twintigste eeuw had laten zien en die in allerlei gruwelijkheden waren ontwaard, zoals nazi-Duitsland, maar

ook de terreur van Stalin, hoewel ze dat in de jaren zestig minder luid riepen. Tegelijk had die bevrijding van het individu een sterk moralistische lading, waarbij werd uitgemakt wanneer je wel of niet een individu was, Wanneer je als vrouw koos voor het aanrecht en de rol van huisvrouw, gold dat als een vorm van geïnternaliseerde repressie of, om met Marx te spreken, van de bovenbouw.”

“Dat viel mij sterk op in de coronatijd: we hebben enerzijds een liberale samenleving waarin het vrije individu zijn eigen voorkeuren kan volgen, terwijl we anderzijds een uitgesproken moralistische en steeds collectievere opvatting huldigen van wat überhaupt door dat individu nog gewild mag worden. En dan krijg je iets heel merkwaardigs: op het moment dat je daar een andere opvatting over huldigt, of het nou over klimaat gaat, corona of Oekraïne, is die morele lading zo sterk dat jij als immoreel geldt, niet deugt, soms zelfs niet meer echt mens bent. Zo krijg je een dehumanisering van de tegenstander, die als fout, achterlijk, een wappie wordt voorgesteld. Dat is een sterke collectieve drang waarin liberale grondwaarden en hetgeen vroeger ons land kenmerkte, het accepteren van levensbeschouwelijke pluriformiteit, worden weggevaagd. Ik ben geen liberaal, maar hecht zeer aan het liberale beginsel van persoonlijke verantwoordelijkheid en vrijheid en moet dat nu soms verdedigen tegen opvattingen die zelfs in de Kamer worden uitgedragen. Zoals minister Hugo de Jonge zich uitliet over de beslissing je niet te laten vaccineren: dat past niet in een liberale rechtsstaat.”

Geldt, zoals voor De Hond, ook voor hemzelf dat hij enigszins is uitgerangeerd? Toen hij een tiental jaren geleden voor omroep Human op televisie het *Filosofisch Kwintet* maakte, leek hij zo ongeveer de officieuze Filosoof des Vaderlands. “Ik doe mijn best het midden te bewaren, maar realiseer mij dat ik in de ogen van een deel van de mainstream media ook een wappie ben. Terwijl ik nu meer filosofer dan toen! Ik probeer mijzelf regelmatig kritisch

Ad Verbrugge

FOTO ANP/ROBERT LAGENDIJK

onder de loop te nemen: ben ik nou geradicaliseerd zoals ik zoveel om mij heen zie gebeuren? Nee, niet echt. Ik beweer nog ongeveer hetzelfde als tien jaar geleden, al ben ik bijvoorbeeld nog kritischer geworden over de rol van Amerika in de wereld. Het proces van ontgoocheling over dat land gaat door. Dat vind ik ook iets pijnlijks.”

Verbrugge (56) komt ‘uit een orthodox Zeeuws milieu’. “Ik heb het staartje van de verzuilde samenleving nog meegemaakt en ben die met terugwerkende kracht heel anders gaan waarderen. Mijn moeder werkte in het ziekenhuis, mijn vader zat in de kerkenraad, was ouderling, ik ging naar de christelijke school. Dat hele web zag je langzamerhand uiteenvallen. Ik zie de keerzijde en ga het niet verheerlijken, maar er was een soort continuïteit waarin mensen binnen de zuil dezelfde taal spraken, met alle beperkingen en benauwdheden van dien. Maar door die heel duidelijke onderlinge betrokkenheid op institutioneel niveau waarin de lager opgeleiden naast de notabelen in de kerk zaten, was er een verticale solidariteit, levensbeschouwelijk georganiseerd – ook in de sociaaldemocratie.”

In de teloorgang daarvan ziet hij het ontstaan van ‘de gezagscrisis’: “Gezag gaat er ook om in wie je vertrouwen hebt, om je bereidheid de weg te volgen waarop een ander je voorgaat. Waarbij de gezagsdrager dan ook een zinnig verhaal moet hebben dat resoneert bij degenen die onder dat gezag vallen.” In de jaren tachtig kwam het postmodernisme op en na de eeuwwisseling ‘zagen we de effecten daarvan’: “Het oproer van Pim Fortuyn was daarvan een eerste teken. Onze instituties waren nog geënt op de zuilen – in zekere zin tot de dag van vandaag – maar die verschrompelende zuilen werden steeds meer marktachtig ingericht, met alle aberraties van dien. Organisaties in de zorg, de omroep en het onderwijs hebben nog een zuilenachtergrond, maar die geest is er helemaal uit verdwenen en heeft plaatsgemaakt voor een financiële, calculerende manier van besturen.”

Naar zijn idee waren de jaren negentig daarin ‘een keerpunt, net als de jaren zestig een moment van omwenteling’. “Denk aan het Verdrag van Maastricht en tegelijk de komst van internet: de versnelling in het proces van globalisering en

ontgrenzing. Wat de Catalaanse filosoof Manuel Castells het informatisme heeft genoemd, waarin data steeds belangrijker worden en de wereld als het ware één functioneel ingerichte ruimte wordt.”

“Ik heb dat toen aan den lijve ondervonden: het tempo van de economisering, de financialisering,” zegt hij. “In de jaren negentig doet zich daarin een versnelling voor. Ik vond dat iets naargeestigs, ik verbaasde mij erover hoe de taal verschoof. Alles werd geduid in termen van productie, consumptie, concurrentie. Alles werd een product dat op de markt gebracht moest worden.” Hij ging in Leiden studeren, zou er later promoveren op Heidegger, zat als student in het faculteitsbestuur. “In mijn bestuurstijd werden de bordjes verhangen. Er ging een andere wind waaien. Iemand van Shell werd financieel directeur. Als je de universiteit van de jaren tachtig vergelijkt met die van tien jaar later en van nog tien jaar later, zie je de festivallisering.”

Soms lijkt het alsof Verbrugge de samenleving voor zijn ogen uit elkaar ziet vallen, maar hij relativiseert: “Je moet het

wel in perspectief zien. Mijn eigen kinderen hebben via de familie-app veel meer contact met ons dan ik als achttienjarige met mijn ouders had. In die visualisering van de media zie je twee bewegingen tegelijk: de ontgrenzing, maar ook een nieuw soort verbinding die heel persoonlijk wordt.”

Hij geeft te kennen dat Pieter Omtzigt met zijn Nieuw Sociaal Contract en Caroline van der Plas met haar BoerBurgerBeweging zijns inziens ‘de goede kant op denken’ als het gaat om herstel van gezag en gezamenlijkheid. “Ik hou een slag om de arm, je moet afwachten hoe het uitpakt en ik ben niet zo van het contractdenken. Ik heb nooit een contract gesloten om bij mijn ouders op te groeien en toch is dat heel belangrijk geweest voor mijn vorming. En dat geldt voor veel meer verbanden. Maar ik begrijp waar Omtzigt op doelt.”

“Waar ik mij zorgen over maak, is dat je eerst een stevige sociaal-culturele ondergrond moet hebben wil je de maatschappij echt op orde krijgen. Dat wordt heel spannend tegenover het groeiende collectivisme waarin steeds meer van de

staat verwacht wordt, terwijl sociale verbanden verzwakt of uit elkaar gevallen zijn. Neem de school: vroeger was daar de link met de notabelen, de notaris, de kerk. Die zaten in het schoolbestuur, dat was niet altijd koek en ei, maar je had een culturele basis. Maar nu is het heel lastig om scholen en andere instellingen op een kwalitatief niveau te houden. Ouders zijn ook langs een economische lat gaan kijken, willen waar voor hun geld, stellen niet zomaar vertrouwen in de leraar. Er heeft een verplaatsing plaatsgevonden van het vormingsideaal naar uitwendige goederen: het diploma, de carrière.”

Waar hij zich tegen verzet, is het sinds de jaren zeventig populaire verhaal dat die hele verzuiling een kwestie was van ‘macht van de elite die het klootjesvolk onderdrukt’: “Waar iedereen zulke verticale verbanden uitlegt in termen van macht, introduceer ik de notie van gezag, dat te maken heeft met een vormingsgedachte, met een gemeenschappelijk goed, met een intrinsieke waarde die je kunt koppelen aan verstand van zaken en recht van spreken. Kwaliteiten die meer te maken hebben met de ziel dan met uiterlijke waarden.”

Is er nog een weg terug? “We dachten indertijd allemaal dat de seksuele revolutie niet omkeerbaar was, maar we zijn nu preutser dan in de jaren zeventig. Als je de geschiedenis bekijkt, zie je het steeds volgen. Na een periode van ongehoorde rijkdom zien we nu verarming optreden. Het zou kunnen dat we in de komende tien jaar, in combinatie met de spanningen rond Rusland en China, in combinatie met een nogal utopische vergroeningsagenda, de bittere vruchten van onze beslissingen gaan proeven. En als corona ons iets heeft geleerd, is het hoe snel een massa kan omslaan in zijn waardenveld. Vanwege wat gedefinieerd werd als een pandemie – je kunt ook zeggen: een zware griep-epidemie – waren mensen bereid af te zien van fundamentele rechten. Je ziet hoe vatbaar we geworden zijn voor angst. Het idee dat alles veilig moet zijn, wordt steeds meer een legitimierungsgrond voor orderingsmaatregelen. Veiligheid is natuurlijk vanouds een kerntaak van de overheid, maar werd vroeger in een ultieme zin opgevat als bescherming van je lijf en leden, van je eigendom, maar ook van je vrijheid. Nu worden – van de autogordel tot en met QR-codes – steeds meer morele verplichtingen opgelegd en vrijheden opgevoerd.”

In de rubriek Achterwaarts! (de naam is ontleend aan de memoires van journalist Max Nord) kijken bekende en minder bekende mensen terug op episodes uit hun leven.

Wipperoen keert terug

door JOS VAN WATERSCHOOT

In 2006 belde Kees Kousemaker van de Amsterdamse stripwinkel Lambiek mij op. Hij had een stripmaker bij zich staan die op een goede manier van zijn tekeningen af wilde. Verkopen ging niet, volgens Kees, maar de stripcollectie van het Allard Pierson zou er rijker van worden. En zo gebeurde het dat ik korte tijd daarna bezoek kreeg van Raymond Bär van Hemmersweil (1929), een van de makers van *Wipperoen*. Die kinderstrip handelde over een duinkonijn dat vele avonturen beleefde waarvan de thema's in onze tijd niet zouden misstaan: het milieu, vluchtelingenproblematiek, ontwikkelingshulp, machtsmisbruik en wat al niet. Op 1 juli 1961 verscheen de eerste aflevering van *Wipperoen* in het *Algemeen Handelsblad*. Het zou de start zijn van een succesvolle reeks, die doorliep tot in de jaren zeventig.

Raymond Bär van Hemmersweil maakte de strip samen met Jan van Reek (1924-1994). Zij sneden maatschappelijke thema's aan die je in die tijd zelden of nooit in strips zag, en al helemaal niet in kinderstrips. Omdat ze beiden konden tekenen, maakten ze de schetsen en de layout samen, waarna Bär van Hemmersweil de definitieve tekeningen inktte en Van Reek zich bezighield met het sce-

Raymond Bär van Hemmersweil (links) en Jan van Reek met hun karakters Snipper en Wipperoen, 27 april 1962. FOTO COLLECTIE ALLARD PIERSON

nario. Zo maakten de twee 45 verhalen van elk zeventig à tachtig stroken. Toen Jan van Reek ziek werd en niet meer kon werken, maakte Bär van Hemmersweil nog zeven avonturen van Wipperoen als ballonstrip. Het laatste, *Wipperoen en het weerwonder*, verscheen in 1974. Enkele avonturen van het konijn werden ook in boekvorm uitgebracht, maar al bij al is dat maar een klein deel.

In 1967 tekenden de makers

een contract bij het syndicaatbureau van Anton de Zwaan, die Wipperoen in zijn portefeuille meenam op zijn wereldreizen. Daardoor kende de strip ook internationaal enig succes. Behalve in 26 Nederlandse dagbladen verscheen hij in België (*Het Laatste Nieuws*), Frankrijk (*La République du Centre*), Spanje (*Tele Express*, *Ya*), Portugal, Groot-Brittannië en Zuid-Afrika (*Cape Town Argus*). Maar na veertien jaar ebde in bin-

nen- en buitenland het enthousiasme weg en besloot men een punt te zetten achter de strip die miljoenen lezertjes aan zich had weten binden.

En van die lezertjes was ikzelf. Mijn prilste stripfaheriningering is aan Wipperoen, wiens avonturen in het *Dagblad voor Noord-Limburg* werden gepubliceerd. Als mijn moeder mij van de kleuterschool had opgehaald, las zij mij thuis altijd die Wipperoenverhaaltjes voor. En ik absorbeerde de tekeningen.

Dat vertelde ik in 2006 aan Bär van Hemmersweil toen hij zijn originelen kwam afleveren bij onze bibliotheek. Het ontroerde hem zeer dat hij destijds een stripzaadje in mijn ziel had geplant dat tot volle bloei is gekomen. En ook ik was uiteraard geroerd de originele stroken vast te kunnen houden die ooit, een halve eeuw geleden, dagelijks kleur gaven aan mijn kleuterbestaan en achteraf beziend voor mijn leven nogal richtinggevend zijn geweest.

Jos van Waterschoot (1965) was conservator van het Mutsatuli Museum en is nu conservator van het Allard Pierson.

Herinneringen aan Roefie Hueting

door ULLI D'OLIVEIRA

Op 24 juni is Roefie Hueting (1929-2023) overleden, milieueconoom en pianist/leider van de Down Town Jazzband. Ik kende hem eigenlijk van een minder bekende activiteit: de atletiek. Op de sintelbaan van het Olympiaplein in Amsterdam trainden we beiden in de jaren vijftig: hij als middenafstandsloper en ik als springer.

Een aantal jaren later kwamen we elkaar weer tegen in de milieubeweging. Ik was inmiddels voorzitter van de Stichting Reinwater en van de Interfacultaire Vakgroep Milieukunde van de eigenlijke chef Egbert Tellegen aan de UvA. Roefie had in 1974 een baanbrekend proefschrift bij de Groningse econoom Jan Pen geschreven: *Nieuwe schaarste en economische groei*. Daarin ontwikkelde hij een model om via schaduwprizen de verminderde functies van het milieu door externalisering van kosten van pro-

ductie en consumptie in kaart te brengen en terug te internaliseren bij de veroorzakers. Het macro-economische plaatje van economische groei moest drastisch bijgesteld worden om deze milieukosten te verdisconteren. Dat is tenminste wat ik ervan snapte.

Korte tijd na de verschijning van zijn boek kwam Roefie bij mij zijn nood klagen. Zijn dissertatie zou in het Engels vertaald worden en uitkomen bij Elsevier. Dat was van het grootste belang voor de verspreiding van zijn nieuwe theorie. Maar nu had Elsevier de toezegging ingetrokken. Kon ik niet wat doen? Ik kende ceo Pierre Vinken toch? Ik beloofde niks. Vinken kende ik oppervlakkig van *Propria Cures*, het Amsterdamse studentenblad waarvoor hij in de jaren vijftig wel eens wat schreef, en later via *Tirade*, dat hij had helpen oprichten en waarvan ik omstreeks 1960 redacteur was.

Een paar maanden later liep ik Pierre en zijn secondant Loek van

Vollenhoven op een receptie tegen het lijf. Ik sprak hem aan en vertelde dat ik Roefie's boek van groot belang vond en dat het doodzonde was als het geen internationale bekendheid kon verwerven. Er moest echt een vertaling komen. Pierre antwoordde dat hij daarvoor geen macht had: als een werkmaatschappij van Elsevier eenmaal een beslissing had genomen, kon hij daar niet meer tussen komen, anders kreeg hij grote heibel. De ceo was er voor de grote lijnen. Dus jammer, maar helaas.

Groot was daarom mijn verrassing toen Roefie mij kort daarna geestdriftig vertelde dat de Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij (die in de jaren zestig was overgenomen door Elsevier) toch had besloten zijn boek te laten vertalen: *New Scarcity and Economic Growth* (1980). Wat had deze wending teweeggebracht?

Die opheldering kwam decen-

nia later. Ik had intussen Vinken beter leren kennen, nu via het Republikeins Genootschap dat hij had opgericht en via het blad *De Republikein*.

Ook was hij later de (slaven)drijvende kracht achter een boek over de Republikeinse Grondwet (2004). Bij een van onze maandelijkse etentjes bij Bodega Keyzer vroeg ik hem ernaar. "Omdat jij het boek had aanbevolen," was het antwoord. "Maar dat kon ik natuurlijk niet zeggen." Zo ging dat dus: naar buiten toe onmacht demonstreren, en binnenshuis de dienst uitmaken.

In 1978 schakelde ik Roefie in bij een boekje over de vervuiling van de Rijn, waarover de Stichting Reinwater met andere partijen een proces voerde tegen de Franse kalimijnen. In zijn bijdrage paste hij zijn model toe op de verloren functies van de Rijn door de immense vervuiling en het schaduwpriskekaartje dat daaraan kon worden gehangen.

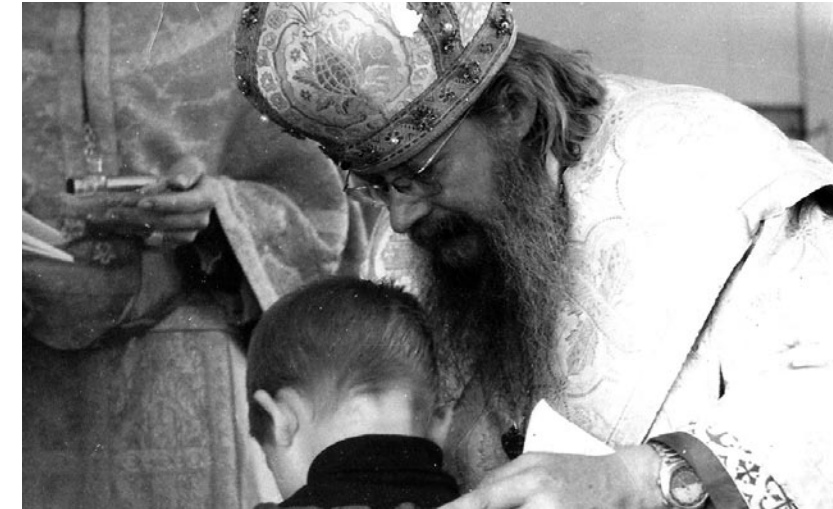
Het dubbelleven ener zwervende bisschop

door PETER J. MULLER

Het was in 1972, midden in de seksuele revolutie, toen God en de kerk op sterven na dood waren, dat dwars tegen de stroom in mijn kinderen Daniel en Suzanne plechtig werden gedoopt. Dat gebeurde in de door *Candy* zwaar gesponsorde Oosters-orthodoxe kerk in de Schimmelstraat in Amsterdam, bij welke gelegenheid het voltallige Westfries mannenkoor uit Wognum de liturgische gezangen ten gehore bracht. Door mij tegen betaling op te trekken of vast te klampen aan de mystiek van het geloof probeerde ik niet helemaal kopje onder te gaan in het drijfzand van de pornowereld.

De kinderen werden volgens de Oosters-orthodoxe ritus gedoopt en door besprekkeling ingewijd in Gods verbond door *monseigneur* Mar Serapion, geboren Jan Willem Stickers, volgens kerkhistoricus H. Hille 'een van de meest eigenaardige en controversiële geestelijken uit de Nederlandse kerkgeschiedenis', wiens leven, aldus collega kerkhistoricus J.M. Vermeulen, 'één kluwen is van verwarde gegevens, waardoor niemand een waar verhaal over hem kan schrijven'.

Stickers was een *episcopus vagans*, oftewel een 'zwervende' of 'verdwaalde' bisschop, dat wil zeggen dat hij buiten de structuren van de gevestigde kerken als bisschop is gewijd. Het sacrament werd hem op 30 oktober 1966 in Amsterdam

Vader Serapion doopt de kleine Daan, 1972.

FOTO ARCHIEF MULLER

toegediend door de eveneens verdwaalde bisschoppen Mar Dioscoros (Jean François Heurtebize) uit Parijs en Mar Joannes-Maria (Jan Frederik Nico Blom van Assendelft) uit Venetië, waarna Stickers zich Mar Serapion mocht noemen. De plechtigheid werd diezelfde avond door het NTS-journaal uitgezonden.

Hij begon zijn allesbehalve orthodoxe loopbaan in 1943 als voorganger van de Oud-Gereformeerde Gemeente onder het Kruis in de Muiderstraat 10 in Amsterdam, waar hij in het laven der dorstigen voorzag door op de zolder van het godshuis een illegale jeneverstokerij te installeren. De stroom werd afgetapt van een ondergrondse hoofdkabel naar het Koloniaal In-

stituut voor de Tropen, het hoofdkwartier van de *Grüne Polizei*. Pas in 1947 werd de jeneverstokerij ontdekt en verdween Stickers voor een paar weken in de cel. "In die periode kwam ik in aanraking met de mystieke oervorm van het christendom," verklaarde hij zijn overstap naar het Oosters-orthodoxe geloof.

Een week voor de bisschopswijding in 1966 onthulde theologe Bert Scholten in het dagblad *De Rotterdammer* dat Stickers 'het ongelooflijke staaltje (heeft) gepresteerd om vanaf 1947 tegelijk Oosters-orthodox priester én predikant van de Vrij-Gereformeerde Gemeente in Bussum te zijn'.

In Bussum keken de mannenbroeders, in spoedzitting bijeen,

vol ongeloof en afschuw naar de foto in de krant waarop 'hun' dominee, die zij al twintig jaar niet anders kenden dan gehuld in sober zwarte toga met witte bef, pontificaal poseert in een blingbling brokaten bisschopsmantel met op zijn hoofd een mijter. Complete verwarring. "Verleden week zondag heeft hij hier nog kostelijk gepreekt," aldus een lamgeslagen broeder. "Meneer, we zijn er kapot van. Het is een vreselijke klap."

In een weerwoord toont Stickers geen spijt, integendeel: "Ik mag zeggen dat ik van mijn jeugd af gewoerd heb met mijn genadegaven in de meest brede zin des woords. Alles wat ze van me zeggen is waar, en het is nog veel erger." Als de interviewer doorvraagt: "Uw toon bevalt mij niet. Bedenk, dat ik uw gelijke niet ben. Ik ben Zijne Genade de metropolieter."

Na de ontmaskering van zijn episcopale dubbelleven zwierf Stickers verder als bisschop Serapion door het leven. Hij vond in 1978 op 65-jarige leeftijd de eeuwige rust op het R.K. kerkhof St. Barbara in Amsterdam.

Peter J. Muller (1946) is bladenmaker vanaf 1964.

Een aardappelbeschouwing

door PAUL ABELS

Leida was op bezoek. Ze is de dochter van een visser uit Scheveningen. Niemand die ik ken weet zo veel over aardappelen als Leida.

Zij vertelde over aardappelen zoals componisten over hun symfonie vertellen. Nu ja, nuchtere componisten dan, ik bedoel niet die mediterrane opgewonden standjes. Musici hebben mijns bedunkens de neiging om veel te vaak het woord 'ongelooflijk' te gebruiken. Leida is gelovig, maar gebruikt nooit het woord 'ongelooflijk'. Dat is nergens voor nodig. Je kunt beter bidden voor het eten. Dat sprak zij niet uit, maar wie oplette, kon het weten. Het was vijfenvijftig jaar geleden dat ik bad voor het eten, maar ik overwoog om er toch weer mee te beginnen. Het beviel me goed.

Waar was ik gebleven? O ja, bij de aardappelen, en hoe de Scheveningers tegen de aardappel aankijken. Hun aardappelbeschouwing.

"De Parel is een draaglijke aardap-

pel, maar hij valt te gauw uit elkaar. Bildstar kan wel, maar een topper is het niet. Op Irenes ben ik niet gek. Op Bintjes eigenlijk ook niet. Een goeie aardappel moet lodderig zijn. Wat ik bedoel? Nou, niet glazig, maar romig, zeg maar. Dat heeft de Opperdoes. De fijnste aardappel die er is. Veel werk om te schillen met al die putjes. En dan is-ie vinnig van binnen. Mijn vader en mijn broers aten twee borden met aardappels als ze terugkwamen van zee: twee uur op, twee uur af, uitgehongerd waren ze dan. Groente was niet nodig. Alleen piepers. Met een rode poon. Met de kop eraan. Vader zoog de oogjes eruit, vond-ie heerlijk. Mijn broers waren moderner, die deden dat niet."

Aldus Leida.

Paul Abels (1958) is uitgever en was leraar Nederlands,

Roefie Hueting in de jaren zeventig.

FOTO RENÉ SPEUR

Ik koester nog steeds de grammofoonplaat die ik weer jaren later van Roefie kreeg na mijn bezoek aan een optreden in een Haagse jazzkroeg, met nummers van zijn Down Town Jazzband, en met een bedankje op de hoes gekalkt.

Ulli d'Oliveira (1933) is jurist en letterkundige

Ferry Mingelen blijft wel droog

Tot tien jaar geleden duidde Ferry Mingelen op de televisie de Haagse politiek. De laatste tijd dook hij regelmatig op bij de blokkades van Extinction Rebellion op de A12 in Den Haag. Was de 'kampioen enerzijds-anderzijds' die Owen Schumacher ooit neerzette in tv-cabaret *Koefnoen* inmiddels veranderd in een onversaagde klimaatrebel? Het verdiende nader participierend onderzoek. Helaas, we waren net te laat. Extinction Rebellion (XR) schortte de acties voorlopig op. Ferry Mingelen was wel te spreken. In een Haags café.

door JAN HAASBROEK

Wat is je rol bij die blokkades?

Ferry Mingelen: "Geen. Ik volg de protesten noch als journalist noch als activist. Ik sta alleen steun te zijn, aan de kant. Als een bezorgde sympathisant. Ik heb verder geen contact met ze, ben ook geen deskundige. En ik ben geen zanger of yeller."

Hoe verliepen de blokkades?

"Het begin was feestelijk. Mooi weer, veel demonstranten. Een compleet orkest speelde de *Zevende symfonie* van Beethoven. Toen het spuiten van het waterkanon begon, bleef men doorspelen, zonder instrumenten. De politie ging mensen met en zonder brancards oppakken. Met bussen werden ze afgevoerd naar het ADO-stadion, achter het Prins Clausplein, buiten de stad. Later kwamen er minder demonstranten en ook minder politie. Op een gegeven moment stonden de rebellen zelf het verkeer tegen te houden. Dan werd het echt gevaarlijk, als vrachtwagenchauffeurs weigerden een stukje om te rijden. Er kwamen ook jongens uit Duindorp, in zwarte shirts, die genoeg hadden van 'het werkloze tuig'. En er waren bedreigingen op sociale media."

Hebben de acties zin?

"Ik hoop het. Ze hebben veel aandacht gericht op de fossiele subsidies. Ze dragen bij aan goede maatregelen."

Zijn ze verstorend?

"Ja, feitelijk zijn ze dat, vooral voor het verkeer. Maar ontwrichtend vind ik ze niet. Zonder heel veel moeite kun je omrijden. Aan de andere kant: je kunt een weg natuurlijk niet blijvend bezetten."

Ferry Mingelen volgt de aanhangers van XR boven de A12 en op sociale media. FOTO ANP/JOHN VAN DER TOL

Zie jij de protesten als een vorm van burgerlijke ongehoorzaamheid?
"In dit geval heiligt het doel de middelen. Het gaat om een groot algemeen belang. Versnelling en aanscherping van het klimaatbeleid."

Vind je de acties proportioneel?
"Ja. Het politieoptreden is dat niet. De inzet van Duitse en Belgische waterkanonnen is overbodig. Ook zonder die inzet laten de demonstranten zich afvoeren. Daarom was ik voor een kort geding." (Na het gesprek werd nog diezelfde dag bekend dat de rechter heeft beslist dat de politie de waterwerper mag blijven gebruiken.)

XR houdt niemand individueel verantwoordelijk voor het giftige systeem waarin wij leven. Maar hoe principieel ben jij?
"Sinds enige jaren vlieg ik niet meer. Dat is een bewuste keuze. We eten vegetarisch en rijden in een oude Toyota Prius Hybrid."

Is de familie Mingelen klimaatbewust?

"Ja, mijn vrouw Marike gaat af en toe mee. En de eerste keer stond ik er met de hele familie: Marike, onze vier zoons, hun vrouwen en een kleinzoon. Dat was een nuttig familiefeestje."

De aanwezigheid van minderjarige kinderen bij de demonstraties op de

Utrechtsebaan staat ter discussie. Vind jij dat het kan?
"Ik vind het wel mooi. Je kunt goed uitleggen wat er allemaal speelt. Alleen voor de hele kleintjes kan het erg lawaaiig zijn."

XR wil een burgerberaad een meer leidende rol geven in de politieke besluitvorming rond de klimaatcrisis. Denk jij dat dat werkt?
"Ik vind burgerbetrokkenheid belangrijk zolang die niet de electorale democratie ondermijnt. Dus wat mij betreft gaat het om zwaarwegende adviezen. Actiegroepen, burgerberaden en demonstraties kunnen helpen om de volksvertegenwoordiging op het goede pad te houden."

Op welke partij ga jij op 22 november stemmen?
"Dat zeg ik nooit."

Je bent nu geen parlementaire journalist meer.
"Het is een ingesleten gewoonte. Ik stem niet steeds op dezelfde partij en nooit van het midden naar rechts."

Heb je wel eens op Volt of de Partij voor de Dieren gestemd?
"Ik zeg dat dus niet."

Welke coalitie is het meest waarschijnlijk?
"Dat is niet te zeggen, nu voor het eerst sinds jaren de VVD niet meer automatisch in het midden zit. Het

kan over rechts en over links gaan."

Voor het klimaat moet het over links gaan.
"Als links in het kabinet komt, wat ik hoop, kan er een flink klimaatbeleid gevoerd worden."

Hoe vul je je dagen?
"Ik fiets, heb een kajuitzeilbootje op de Kaag en een huisje in Zuid-Frankrijk. Ik interview oud-politici over de renovatie van het Binnenhof en doe rond de verkiezingen een paar symposia."

Komt er na Graven rond het Binnenhof nog een boek?
"Nee."

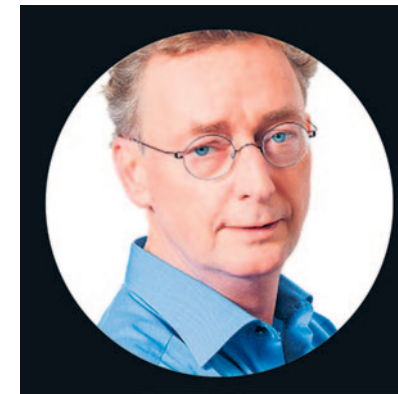
Een podcast?
"Nee."

Kan de wereld in 2050 klimaatneutraal zijn?
"Geen idee. Ik geloof in de smalle marges van Joop den Uyl. We moeten praktische dingen realiseren en concrete, overzichtelijke stappen nemen. Dat is al moeilijk genoeg."

Blijf je toekomstige klimaatacties steunen?
"Ik denk het wel en ik kom als het nodig is ook wel naar Amsterdam. Maar ik ga me niet laten natspuiten. Het is goed dat nu iedereen een beetje kan afkoelen. Wekelijks demonstreren is beter dan dagelijks."

Timmermans verjaagt spelddrager

4 Goed nieuws! Tom-Jan Meeus is terug als commentator van *NRC*, zij het online, nu onder het motto *Machtige Tijden*. *Argus* heet hem van harte welkom terug: altijd met oog voor de werkelijkheid achter de Haagse bluf, vooral ambtelijke Haagse bluf. De oorlog in Israël is voor VVD en PVV 'onbedoeld gunstig', schrijft hij: gaat het tenminste even niet over 'bestaanszekerheid' maar over 'culturele wrijving, zeker omdat deze strijd zich ook naar Nederland zal

Tom-Jan Meeus

verplaatsen'. Ruttes opvolger Dilan Yeşilgöz slaat meteen een hoge toon aan: we mogen van haar geen 'ja maar' meer zeggen.

2 Frans Timmermans en Jesse Klaver krijgen kritiek omdat zij Israël bijvielen zonder 'ja maar', zonder 'de context'. Zondag demonstreerde de context massaals in Amsterdam. *Argus* raakte op het Westergasterrein verstrikt in de massa betogers: 15.000, zelfs volgens de politie. Veel groen-wit-zwart-rode vlaggen, *keffiyehs* en 'Allahoe akbar!' Een agent maant ons opzij te gaan: een stoet grommende motoren nadert snel, honderden zijn het er, de knalpotten open, het klinkt als oorlog. Wist u dat zo veel moslims motorrijden?

3 Vraagje aan de marmeren stamtafel van café Scheltema in Amsterdam: waar komt de term 'bestaanszekerheid' toch vandaan, waarmee Pieter Omtzigt de toon van de campagne zette? Iemand, gepokt en gemazeld in de geschiedenis van de sociaal-democratie, weet het: uit het Plan van de Arbeid, 1935. 'Het moet en het kan: op voor het Plan!' "Toen was het propaganda, na 1945 werd het richtlijn voor het beleid van Drees." In de jaren tachtig, Drees en Den Uyl waren dood en de PvdA op haar retour, kwam de bestaanszekerheid nog eens op de proppen bij de opstellers van het rapport *Schuivende Panelen*. Maar hij en andere jonge honden vonden het begrip toen al 'te tuitig'.

4 Een nieuwe peiling! Volgens *EenVandaag* is het een nek-aan-nekrace tussen VVD en NSC, met PVV en PvdA/GL op flinke achterstand. Maar opiniepeiler Maurice de Hond signaleert juist een gestage opmars van de PVV: drie virtuele zetels erbij! Rarara, hoe kan dat? Wilders voert nauwelijks campagne! "Nee," zegt Tom-Jan Meeus, "het nieuws haalt hij weinig, maar met sociale media weet hij zijn achterban prima te bereiken." En De Hond: "Het publiek vond hem de winnaar van de Algemene Beschouwingen. Waarbij komt dat hij niet meer wordt uitgesloten van regeringsdeelname, zodat een stem op hem niet automatisch meer weggegooid is."

5 A propos, waar blijft De Hond? Ieder weekend in *Argus'* mailbox, maar niet in dagbladen en op televisie. Filosoof Ad Verbrugge denkt (zie pagina 10) dat Maurice door zijn afwijkende standpunten in het circuit van weldenkend Nederland is uitgerangeerd, en hijzelf weet dat zeker. "Doordat ik tijdens corona liet zien dat het virus door de lucht ging, terwijl de zogenaamd kritische media als schoothondjes het officiële standpunt volgden, word ik sinds 2021 door Hilversum niet meer uitgenodigd of geïnterviewd. En door de Deventer moordzaak. De hoofdredacteur van *Trouw* zei tegen me: "Zelfs als corona voorbij is, kom jij niet meer aan de bak. Jij bent persona non grata geworden."

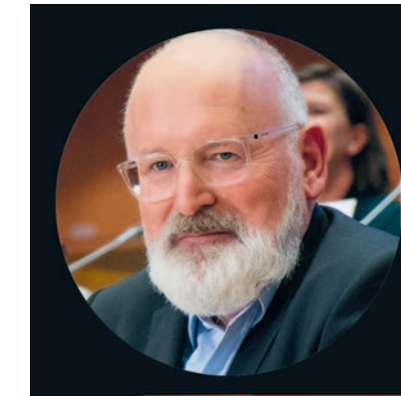
6 Wat zou een optreden van Mark Rutte tegenwoordig kosten? Krijgt hij reiskostenvergoeding? 'Voor een kwartje naar BB kijken,' kopt de *Nieuwe Winterswijkse Courant* eind 1972 olijk. Het betreft niet Brigitte Bardot, maar Barend Biesheuvel, premier van een minderheidskabinet nadat Drees junior eruit is gestapt, en lijsttrekker van de Anti-Revolutionaire Partij. Hij zal spreken in café Irene te Aalten. 'Omdat deze avond nogal wat kosten met zich meebrengt' ziet de ARP-afdeling zich gedwongen een gulden entree te heffen, waar-

Barend Biesheuvel

van 75 cent bestemd is voor 'een goed doel', te weten: 'de koffiebar-exploitant' en een kwartje voor de partijkas, waaruit Biesheuvel tien gulden reiskostenvergoeding zal ontvangen. Gereformeerde knieperigheid? De MP verdiende toen bruto zo'n anderhalve ton. In gulden.

7 Dinsdagmiddag in Amsterdam, café Plantage bij Artis. "Maar die Timmermans was juist mijn reden om geen PvdA meer te stemmen!" hoor ik een dispuutgenoot zeggen. Zijn ouders waren AJC'ers, zijn vader kwam om in het verzet, hijzelf was veertig jaar actief PvdA-lid, waarvoor partijvoorzitter Lilianne Ploumen hem een gouden speld zond. Maar dat de partij de krijgstochten tegen Irak en Afghanistan steunde en

Frans Timmermans

vooral de 'draai' van Timmermans bij de aanschaf van de JSF, deed voor hem de deur dicht. "En nu vind ik Timmermans nog erger. Met zijn rare uitspraken over zuurstofmaskertjes in de MH-17 en een mevrouw die als gevolg van de klimaatcrisis door een neerstortende boom werd gedood, valt hij voor mij door de mand. En dan zijn stiekeme gesprekken met de Amerikaanse ambassadeur! En zijn afwijzing van kernenergie, die we hard nodig hebben ter vervanging van kolen, bruinkool en gas!" Toen hij in een brief aan toenmalig partijvoorzitter Hans Spekman zijn lidmaatschap, met redenen omkleed, opzegde, bleef antwoord uit.

8 'Wilders' kiezers zijn erg gesteld op Omtzigt,' meldt Tom-Jan Meeus per mail, 'dus hij maakte zich in het begin enorm zorgen. Vandaar dat hij begon met een soort redelijkheid in een *Telegraaf*-interview. Zijn voorlopige redding is dat Omtzigt hem daarna als politieke partner uitgesloot, waardoor NSC a) Wilders van de neergang redde en b) een vrij groot deel van zijn groeipotentieel weggooid. Nu zit Wilders ineens weer in zijn oude rol. Een gevaar voor hem is nog de VVD, want Yeşilgöz sluit hem niet uit – dat is een po-

Geert Wilders

ging kiezers van hem los te weken. Maar zij voert van alle leiders de moeilijkste campagne, omdat ze alleen electorale groeimogelijkheden op rechts heeft en zich door de val van het kabinet als coalitiepartner bij de middenpartijen en links heeft gediskwalificeerd. Dus je ziet haar schipperen. Haar doortastende pro-Israëltaal van begin vorige week verdween later die week. Het gevolg is dat Wilders in de meeste peilingen weer stijgt en de VVD licht verlies lijdt. Dus welbeschouwd, maar dit is een tussenstand in een erg vroeg stadium, heeft het er veel van dat de strijd om de grootste wel eens kan gaan tussen Omtzigt (heeft de beste kansen), Timmermans (is tot nu toe erg goed) en Yeşilgöz óf Wilders.' Dank, Tom-Jan!

Dilan Yeşilgöz

9 Het wemelt van de podcasts over de campagne. Op *CampagneDaily* van BKB, de kweekvijver van links Nederland, looft men het volkomen door Timmermans via *Op 1, Buitenhof* en Ahoy 'beheerste weekend'. Alex Klusman, de K van BKB en zelfbenoemd voorzitter van diens 'fanclub', vindt dat de lijsttrekker daar steeds 'premierwaardig' optrad.

10 Aan die stamtafel in Scheltema zegt iemand nog te zweven tussen Omtzigt, BBB en SGP. Hmm. In Timmermans hebben de borrelaars, alhoewel doorgaans afkomstig uit de PvdA, weinig fiducia.

JOHN JANSEN VAN GALEN

Bloei en ondergang van de ‘naziletters’

door GUUS GONGGRIJP

Waar zijn ze toch gebleven, die karakteristieke Duitse letters die we gotisch noemen?

Ook in het land van herkomst zie je ze nog zelden. Duitse kranten hebben vaak nog wel hun oude kop-logo behouden, en sommige restaurants suggereren er traditionele knusse degelijkheid mee, maar dat is het wel zo'n beetje. Behalve dan dat kranten, weekbladen, karikaturisten en striptekenaars in binnen- en buitenland ze een enkele keer gebruiken als ze extreem-rechts behandelen. Die letters zouden namelijk nazistisch zijn.

Een misvatting. Die in onze ogen toch wat rare letters bestonden natuurlijk al veel eerder. Ze beleefden weliswaar een bloeitijd in nazi-Duitsland, maar ook hun abrupte einde. Als we even afzien van de bewering dat ‘onze’ Laurens Janszoon Coster net even eerder was, dan geldt de Duitser Johannes Gutenberg als uitvinder van de boekdrukkunst in Europa. In zijn drukkerij werden gotische letters gebruikt. Die waren kopieën van destijds gebruikelijke schrijffletters. Er was echter nog een ander type schrijffletter dat, net als het gotisch in verschillende varianten, voorbeeld werd voor drukletters. Dat schrift, tegenwoordig algemeen gebruikelijk, wordt meestal antiqua genoemd. De keuze voor het ene of het andere lettertype was in Duitsland in de twintigste eeuw in veel gevallen een politieke. Het gaat zeker niet in alle gevallen op, maar behoudende uitgeverijen gaven vaak de voorkeur aan gotisch, ook wel *Fraktur* of gebroken schrift genoemd, en progressieve aan antiqua. Daarnaast werden op school de *Sütterlin*-schrijffletters onderwezen, die tegenwoordig bijna niemand meer kan lezen.

Een echt politieke kwestie werd het door de nazi's, die alleen gotisch voor onvervalst Duits hielden. De op bijgaand affiche vermelde *Kampfbund für deutsche Kultur* van Alfred Rosenberg streed al vanaf eind jaren twintig tegen ‘on-Duitse’ cultuur. Een breed veld. Zo ageerde men in alle ernst tegen het ‘*judeo-bolschewistische Flachdach*’. Duitse huizen hadden een puntdak of desnoods een koepel, maar in elk geval geen plat dak. Uiteraard moest van deze strijdbond ook *Fraktur* verplicht worden gesteld. In 1933 beschikte het Reichsinnenministerium dan

ook dat officiële instanties schrijfmachines met gotisch schrift moesten krijgen. Het is er uiteindelijk niet van gekomen. Wel verschenen nu de SS-runen op het toetsenbord, alleen was dat geen *Fraktur*. Desalniettemin leek de overwinning van het gotische schrift totaal. Er kwamen zelfs nieuwe *Fraktur*-lettertypes als Tannenbergr, genoemd naar de overwinning uit de Eerste Wereldoorlog.

En toen, op 3 januari 1941, kwam totaal onverwacht de doodklap. In een schrijven aan de leidende figuren van het Derde Rijk liet Hitler's privésecretaris Martin Bormann in opdracht van de Führer weten dat het fout was ‘het zogenoemde gotische schrift als een Duits schrift te zien of zo te noemen. In werkelijkheid bestaat het gotische schrift uit *Schwabacher Judenlettern*.’ Precies zoals ze zich later meester maakten van de kranten, zo verwierven de in Duitsland woonachtige joden bij de invoering van de boekdrukkunst de boekdrukkerijen en daardoor kwam het in Duitsland tot de sterke invoering van de ‘Schwabachse jodenletters’. De eerste Lutherbijbels uit 1522 waren gedrukt in gotische letters, die om onduidelijke redenen *Schwabacher* werden genoemd. En dat zouden nu opeens jodenletters zijn geweest?

In Amsterdam doceerde op het Duits seminarium van de universiteit de dichter en germanist Ad den Besten. Die vertelde dat hij de ‘ontdekker’ van de joodse herkomst van de gotische letters persoonlijk kende en dat die het als *practical joke* had bedacht. Een leuk verhaal, maar feit is dat Hitler al vroeg zijn bedenkingen tegen die letters had, om heel praktische

De bezettingsautoriteiten wilden kunnen lezen wat de Duitsers schreven

redenen. Duitsland zou een wereldrijk worden, en dan moest men in de omringende landen Duits kunnen lezen zonder daarbij gehinderd te worden door onbegrijpelijk schrift. In zijn toespraak op de Cultuurconferentie van de NSDAP van 9 mei 1934 ging hij heftig tekeer tegen al die op het verleden gefixeerde lieden met hun ideeën over straatnaamborden en schrijfmachines met gotische letters. “Julie vermeende gotische verin-

Affiche van de Kampfbund für Deutsche Kultur.

nerlijk past slecht bij het tijdperk van staal en ijzer, glas, beton, van vrouwelijke schoonheid en mannelijke kracht, van het geheven hoofd en koppig gemoed.” Die lui konden zich maar beter versteend terugtrekken in musea. De toehoorders reageerden met gejuich en applaus, maar ondanks deze duidelijke woorden van hun Führer bleef gotisch voorlopig het Duitse schrifttype. Kortom, hier waren radicale maatregelen nodig. Dat jodenlettersverhaal was natuurlijk afdoende en voor de gemiddelde nazi ook wel plausibel. Aan de top wist men wel beter. Toen de eerste drukkerijen ontstonden, hadden joden daar niets te zoeken.

Aan de oekaze van Bormann was een bespreking voorafgegaan met Hitler, Max Amann, die de hele Duitse uitgeverijwereld onder zich had, en Adolf Müller, die *Mein Kampf* en de NSDAP-krant *Völkischer Beobachter* drukte. Er zijn twijfels of Bormann daarbij was, maar dat lijkt onterecht: Bormann was overal bij als zijn baas iets met anderen te bespreken had. Maar wie van de vier zal met die ‘jodenletters’ zijn gekomen? Amann en Müller waren goed genoeg ingevoerd in de geschiedenis van het drukken om te weten dat het onzin was. Bovendien waren de kosten van een omschakeling, nog

wel in oorlogstijd, voor hen hoogst onaantrekkelijk. Hitler zelf? Die hoefde alleen maar te laten weten dat hij van die letters af wilde. Er is wel gezegd dat Bormann niet de intelligentie had om zo iets te bedenken, maar dat is een onderschatting. Als hij zijn baas een genoeg kon doen, was hij altijd vindingrijk, en hij had ook nog medewerkers.

In elk geval verscheen het NSDAP-orgaan *Völkischer Beobachter* al een paar weken later in antiqua, nu *Normalschrift* geheten. Op school werd het Sütterlin in één moeite door afgeschaft. Propagandaminister Goebbels vond het heel goed. ‘Dan hoeven de kinderen tenminste geen acht alfabetten – hij dacht aan de kleine en grote letters – meer te leren. En onze taal kan werkelijk wereldtaal worden.’

Voor veel drukkerijen was de omschakeling een helse klus, maar allens verdween het gotisch en het is na de oorlog ook niet meer teruggekomen. Er wordt gezegd dat de bezettingsautoriteiten tenslotte wel wilden kunnen lezen wat de Duitsers zoal schreven. Het gevolg was wel dat de naoorlogse generaties Duitsers de brieven van hun grootouders niet meer kunnen lezen.

Irritatie, identiteit, immigratie en imitatie

De Hongaarse premier Viktor Orbán zit steviger in het zadel dan ooit, na zijn verkiezingsoverwinning vorig jaar. De pro-Russische nationalist en populist Robert Fico won de verkiezingen in Slowakije. In Polen daarentegen lijkt de liberale en internationaal georiënteerde Donald Tusk een regering te gaan vormen. Komen er scheurtjes in de ‘borsjtborder’?

door NICO KUSSENDRAGER

Behalve een ‘knoflookgrens’, de fictieve scheidslijn tussen Noord- en Zuid-Europa, loopt er ook een *borsjtborder* door het continent: de grens tussen West- en Midden-Europa. Tijdens de Koude Oorlog verdween Midden-Europa achter het IJzeren Gordijn. (Zeg nooit Oost-Europa. Oost-Europa begint voor de bewoners van het midden van het continent bij de Russische grens.) Na de val van de Berlijnse Muur wilden de Midden-Europese landen niets liever dan lid worden van de Europese Unie. Na een toetreding die van een leien dakje leek te gaan, kwam al snel de frustratie.

De teleurstelling is samen te vatten onder vier ‘i’s: irritatie, identiteit, immigratie en imitatie. Irritatie over wat wordt beschouwd als de arrogantie van West-Europa en de bemoeizucht van ‘Brussel’; identiteit waar het gaat om het eigen karakter van Midden-Europese landen dat steeds meer onder druk komt te staan; immigratie als iets waar Midden-Europa niets van moet hebben.

En volgens de Bulgaarse politicoloog Ivan Krastev is ‘imitatie’ het sleutelwoord. In het boek *Falend Licht* (geschreven met Stephen Holmes) betoogt hij dat Midden-Europa na de val van het communisme een kopie van West-Europa probeerde te worden. Maar het Westen bleek anders te zijn dan men zich had voorgesteld: minder traditioneel, individualistisch en een mengelmoes van culturen. Het had weinig meer van doen met het ‘oude’ christelijke Eu-

ropa waarvan met name de Hongaarse leider Viktor Orbán zich als hoeder opstelt.

Volgens Krastev bestaat er in Midden-Europa wantrouwen tegen de kosmopolitische traditie van het Westen, een gevoel dat is gevoed tijdens het stalinisme en nu weer de kop opsteekt in de voorkeur van kiezers voor nationalistische politici die ‘niet geïnteresseerd zijn in de wereld, geen belangstelling hebben voor buitenlandse culturen’. Voor hen betekent ‘vrijheid’ ook conservatief kunnen zijn, of geen boodschap hebben aan individualisme en migratie of aan het westerse idee van democratie.

Irritatie is er over de bemoeizucht van Brussel en de kennelijke achterstelling bij de rest van Europa. Het gevoel afhankelijk te zijn en de eigen soevereiniteit en identiteit te verliezen tement de regio, betoogt Krastev. De bewoners voelen zich in de Europese Unie steeds meer behandeld als tweederangs burgers.

In 1938 deed de Britse premier Chamberlain Tsjecho-Slowakije in de uitverkoop omdat Hitler de Sudeten-Duitsers *Heim ins Reich* wilde hebben. Een jaar later sloten de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Von Ribbentrop en zijn Sovjet-collega Molotov een pact dat de tussenliggende landen opdeelde tussen het Derde Rijk en de Sovjet-Unie. De Franse geograaf Jean Gottmann noemde Midden-Europa jaren geleden al de *tidal lands*, een tussengebied dat voortdurend te maken heeft met eb- en vloedbewegingen.

En nu zou Brussel ze de wet voorschrijven? Dat de regels vanuit de Belgische hoofdstad iets anders zijn dan de oekazes uit Moskou, is bijzaak; het gaat om het gevoel.

Ook anderszins voelen Midden-Europeaan zich achtergesteld. Ze zijn wel meer gaan verdienen, maar de lonen zijn verhoudingsgewijs niet mee gestegen met de productiviteit, laat staan dat ze op het niveau van die in West-Europa zijn.

En niet te vergeten de kwaliteit van het voedsel. Vissticks, zo ging het verhaal, zouden bij hen minder vis bevatten, een pot chocopasta minder cacao, frisdrank meer suiker. Voedseldump bij tweederangs consumenten, was het verwijt. Wat bleek na onderzoek door de EU? Er was geen enkel bewijs voor dergelijke geogra-

fisch bepaalde voedseldiscriminatie.

In het Habsburgse Rijk vonden veel burgers al dat Duitstaligen meer rechten hadden dan zij. Sprekers van Slavische talen voelden zich tweederangsburgers. Dat gevoel hebben Midden-Europeaan snel: dat iedereen hun een hak zet, hen benadeelt. Er heerst een sterke slachtoffercultuur, zei de Oostenrijkse diplomaat Emil Brix, coauteur van *Mitteleuropa Revisited, warum Europas Zukunft in Mitteleuropa entschieden wird*, vijf jaar geleden in *NRC*.

Die identiteit staat ook onder druk door de door de EU opgedrongen immigratie. ‘Binnen-dringers’ in plaats van ‘binnenkomers’ noemt de Hongaarse leider Victor Orbán ze, zeker als ze uit islamitische landen komen. Orbán is onwilling mee te werken aan EU-afspraken over de verdeling van vluchtelingen. Ook Tsjechië, Polen en Slowakije keerden Brussel de rug toe. Midden-Europese landen hechten aan hun jonge soevereiniteit. Voor deze landen ligt de zeggenschap over grenzen uiterst gevoelig.

Een fictieve grens door Europa, tussen Oost en West. Volgens Els de Groen (De Groenen), oud-lid van het Europees Parlement en schrijver van het boek *Nuttige idioten*, zijn de fysieke grenzen (de Berlijnse Muur) afgebroken, maar blijven de mentale grenzen bestaan. Om echt te begrijpen wat er in Midden-Europa gebeurt, meent een Oostenrijkse politicus, zijn West-Europese leiders te arrogant: ze nemen de regio niet serieus. Een opeenstapeling van misverstanden wegens gebrek aan dialoog.

Schrijver György Konrád zei het zo: terwijl West-Europeaan hun expansionistische behoeften uitleefden in de zeevaart, ontdekkingsreizen en kolonialisme, konden Hongaren in hun cultureel en geografisch geïsoleerde positie alleen maar ‘in zichzelf neerdalen’.

Oude reflexen zijn niet weg in Midden-Europa. De journalist Witold Szablowski vergelijkt het – in zijn gelijknamige boek – met dansende beren. Gedurende vele jaren leerden zigeuners in Midden-Europa beren dansen. Met de val van het communisme kregen ook de beren hun vrijheid, maar bij stress of onverwachte situaties schieten ze in een oude reflex en gaan ze op hun achterpoten staan, klaar om een kunstje te vertonen.

Hebben de kritiek en de tegenstelling gevolgen voor de Europese Unie? Ligt een exit van Polen en Hongarije en andere Midden-Europese landen voor de hand? Nee, die is vrijwel uitgesloten. Ondanks alle kritiek zijn de miljarden uit Brussel welkom. Binnen het Europese Parlement hebben de Midden-Europese leiders de christendemocratische verwanten aan hun zijde. Bovendien is het grote Polen binnen de Europese Unie steeds belangrijker en steeds onmisbaarder, met een krijgsmacht die in rap tempo wordt uitgebreid en gemoderniseerd – niet onbelangrijk bij een oorlog in Oekraïne en een Russische dreiging.

En het belangrijkste: veel Polen hadden kennelijk genoeg van het behoudzuchtige en naar binnen gekeerde beleid van de rechts-nationalistische partij PiS (Recht en Rechtvaardigheid) van premier Mateusz Morawiecki en kozen voor het liberale Burgerplatform van Donald Tusk, nota bene oud-voorzitter van de Europese Raad, in de wandeling ‘president van Europa’ genoemd.

De borsjt wordt niet zo heet gegeten als die wordt opgediend.

Donald Tusk, leider van de Poolse oppositiepartij Burgercoalitie, tijdens verkiezingsnacht, op 15 oktober in Warschau. FOTO ANP/SOPA IMAGES

Japanse katten dragen als het koud is een kimono

Na vijftig jaar houdt de onregelmatig verschijnende *Poezenkrant* op te bestaan. Uitgever-hoofdredacteur Piet Schreuders vindt dat over poezen onderhand alles wel zo'n beetje is gezegd.

door RUDIE KAGIE

De gehaaste abonnee zal eroverheen lezen, maar *close reading* van het knorrige 'ten geleide' van 'de Centrale Directie' in het vanaf 1 november te verkrijgen nummer van *De Poezenkrant* leert dat het afgelopen is met dit blad. Het staat er echt, weggemoffeld in de laatste alinea: 'Het is mooi geweest, mensen. Ik ben klaar met die onzin. We stoppen ermee. Het is uit, finito, basta. Tot in de pruimentijd!'

Desgevraagd bevestigt Piet Schreuders (1951) dat hij na een halve eeuw inderdaad een punt zet achter zijn wispelturige 'pop-up publicatie'. Behalve vormgever, radioprogrammamaker, auteur en uitgever is hij namelijk óók – en voor menigeen: primair – oprichter, hoofdredacteur en 'Directeur' van *De Poezenkrant*, waarvan het eerste nummer maandag 7 februari 1974 in de vorm van een gefotokopieerd A4'tje verscheen. Sindsdien werd de mensheid systematisch geteisterd door rampspoed en tegenslag, maar de *Poezenkrant* bleef gewoon verschijnen, jaar in, jaar uit, alsof er niets aan de hand was. Waarom dan nu opeens de stekker eruit getrokken?

'Over poezen is alles nu wel zo'n beetje gezegd,' monkelt directeur Schreuders in de laatste uitgave van wat hij met de nodige zelfspot als 'een geriatrisch gevalletje' kwalificeert. De achterban dacht de afgelopen halve eeuw gretig mee met het periodiek, maar de maker wijst hen nu terecht: niet elk wisselende met betrekking tot het fenomeen poes is per definitie om te lachen. 'Het is helemaal niet bijzonder dat er een kat op uw wijn-etiket, winkelruut of verpakking staat. Ja, er bestaan T-shirts met katten. Ja, je kan in rommelwinkel-tjes koektrommels met een kat erop aantreffen. Denkt u nu echt dat er ook maar één lezer zit te wachten op een foto van een plantebak in de vorm van een kat? Het boeit niet! Intussen worden onze post- en mailboxen al jaren overstelpt met dit soort ongeni.'

Onbegrip over wat het doel van de uitgave zou zijn, sijpelde meer dan eens door in de brievenrubriek.

De laatste *Poezenkrant*.

De grief van lezers en (vooral) lezeressen die op bitse toon meldden dat ze toezending niet langer op prijs stelden, kwam er doorgaans op neer dat de krant onvoldoende voorzag in hun hunkering naar praktische informatie over aaibare viervoeters.

Kinderboekschrijfster Len Verschoor (*Maffie de weglooppoes*) had in 1978 haar bekost van 'het blaadje': 'Sommige illustraties zijn grappig. De teksten hebben daarentegen nergens iets geestigs. Ik vind ze vrij grof en platvloers. Ze doen me aan Xxx (bepaald blad, beter maar niet te noemen) denken, maar dan voor katten.' Stempedagoge mevrouw G. Bierens de Haan hield het in 1980 voor gezien: 'Ik vind de verhalen banaal, ordinair en irritant. Echt leuke humor kunt u leren uit de boeken van Godfried Bomans, maar ik vrees dat u daar een te kleine geestelijke inhoud voor hebt.' Mischa de Vreede haakte in 1994 af: 'In onbetrouwbare publicaties ben ik niet in het minst geïnteresseerd en ik verzoek u dan ook

verder verschoond te blijven van toezending van de Poezentelegraaf. Mijn abonnement zeg ik bij deze op.'

Daartegenover stond de geestdrift van W.F. Hermans (abonnee vanaf nummer 18). Vanuit Parijs bestoekte hij de redactie van de *Poezenkrant* met volgekrabbelde prentbriefkaarten. Op 10 juni 1974: 'Wij hebben hier geen poezen. Franse poezen worden gelucht aan een touwtje op de vensterbank. Alle gelegenheid om zich op te hangen, maar dat doen ze niet.' Op 16 december 1974: 'Het is waar dat ik de poezen hier op straat aanspreek en meestal in het Nederlands. Ik zou natuurlijk ook kunnen zeggen *Bonjour mon ami*, maar omdat elke rechtgeaarde poes een snob is – en zeker in Parijs zijn ze dat – zijn ze veel toeschietelijker als ze in een vreemde taal worden aangesproken.'

De baliemedewerker van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, die alle zeventig tot dusver verschenen nummers van de *Poezenkrant* op verzoek van *Argus* oopiepte uit het magazijn, hapt

De Penguin *Poezenkrant*.

letterlijk naar lucht als vervolgens een man in een stofjas opdoemt die werden gekenmerkt door een uitzonderlijk hoog incrowd-gehalte. *Poezenkrant* # 1 opende met het bericht 'Crisis bij Rode voorbij', een nieuwtje dat betrekking had op de gecastreerde kater Rood van Plezier, wiens naam de lezers nog heel vaak zouden tegenkomen. 'Drie verschillende poezenpillen (2x daags) maken een voorlopig einde aan een onprettige aandoening bij R. van Plezier. Y. Sharabi, dierenarts voor Bijlmer & Diemen, onderzocht Plezier op zijn ontleedtafel om 10.15. Inbren-

In de eerste jaren was de opmaak geënt op het uiterlijk van Britse tabloids, later moesten ook *de Volkskrant*, *NRC*, *De Telegraaf* en *Het Parool* eraan geloven. En daarna *National Geographic*, de Penguin-pocket, het *Gouden Boekje*, *The New Yorker* – elk drukwerk kwam in aanmerking. Toen de bronnen van inspiratie even leken te zijn opgedroogd, begon de *Poezenkrant* zichzelf te parodiëren – ook leuk.

De tien door antiquariaten als zeer zeldzaam aangemerkte eerste nummers verschenen in een maandelijks frequentie en werden in een oplage van twaalf exemplaren verspreid onder vrienden en bekenden van Schreuders. Bij het verschijnen van nummer 16 had *De Poezenkrant* 178 abonnees. Het was niet langer mogelijk het blaadje te fotokopiëren en gratis rond te sturen.

De Parool *Poezenkrant*.

Aanvankelijk slibden de kolommen dicht met ultrakorte artikeltjes die werden gekenmerkt door een uitzonderlijk hoog incrowd-gehalte. *Poezenkrant* # 1 opende met het bericht 'Crisis bij Rode voorbij', een nieuwtje dat betrekking had op de gecastreerde kater Rood van Plezier, wiens naam de lezers nog heel vaak zouden tegenkomen. 'Drie verschillende poezenpillen (2x daags) maken een voorlopig einde aan een onprettige aandoening bij R. van Plezier. Y. Sharabi, dierenarts voor Bijlmer & Diemen, onderzocht Plezier op zijn ontleedtafel om 10.15. Inbren-

Aan staarten van jonge katten kan men met speeksel een puntje zuigen

gen van een katheter mislukte, maar verandering van dieet (vlees, hart en vis i.p.v. Kit-e-Kat, Catty, Katkins, Tom Poes, Purina en Felix Quick) plus drie poezenpilletjes zullen de truc ook wel doen, aldus de Aziat.' Daaronder vraagt het kopje 'Doodscreet' aandacht voor dit bericht: 'Taxichauffeur F. Hondo en 32 buspassagiers kregen zenuwtrekken om resp. 9.30 u. en 10.18 u., toen een angstaanjagende zenuwvank R.v.P. (ziek) verliet. De poes was, zo blijkt, op weg naar een poezenuroloog.'

Illustratrice Mariet Numan,

Strip van Aart Clerx in de laatste *Poezenkrant*.

*Poezenkrant*medewerkster van het eerste uur, is tot op de dag van vandaag aan het blad verbonden, evenals twee andere veteranen, tekenares Franka van der Loo en cartoonist Aart Clerx. De laatste vult pagina 33 in het afscheidnummer met een aflevering van zijn stripverhaal over R. van Plezier. Bij het doornemen van een halve eeuw *Poezenkrant* komt voldoende dierenleed voorbij om van de deerniswekkende kwetsbaarheid van een kat overtuigd te raken. Menigeen loopt de deur van de dierenklinik plat, de misère kent geen einde. 'De kat van G. Noordanus (lay-out van *Oor*) had nierstenen. Zijn blaas was verstopt en daarna gescheurd. De kat werd in het ziekenhuis opengesneden en de darmen werden eruitgehaald. De darmen onder de kraan afgespoeld. Nieuwe urine-opening gemaakt, blaas gehecht en poes dichtgemaakt.' (# 4) 'Rond 15 juli ging Misja Mengelberg, een veertienjarige kater, onder in de kast bij de Marx Brothers liggen. Hij bereidde zich voor op zijn stervensuur. Een rood floers bedekte zijn linker oog. Een acuut abces in de linkerkaak, begonnen als een ontstoken kies, had zich in enkele uren uitgebreid tot achter het oog. Blindheid en ten slotte de dood leken onafwendbaar. Mannen van de Dr. Smit-kliniek voor kleine huisdieren spotten hem onder de antibiotica. (...) Bij de laatste check adviseerde de dierenarts om Mengelberg alleen nog gepelde garnalen te laten eten. De

boer lachen! En Misja at het bakje met smaak op, maar moest daarna braken en bloed spuwen. Waarschijnlijk te veel zout in de garnalen.' (#8) 'Onmiddellijk na de behandeling met het vlooiendoeder Bafo werden katten Woestijnpoes en Jongenspoes gedurende enige uren bevangen door waanzin. Woestijnpoes viel van de televisie en Jongenspoes probeerde in de luxaflex te klimmen.' (#9) 'Een poes, bekend om grote fysieke kracht, een sterk karakter en vermogen tot doorbijten, heeft vannacht in het Concertkwartier het loodje moeten leggen tegen een rat, zo groot als een damhert.' (# 12) 'Een man die een hekel had aan poezen had de staart van een kat afgehakt. Maar de kat vond het helemaal niet erg, hij nam de staart in zijn bek en ging daar mee spelen, op zijn rug liggen, de staart in de lucht gooien, etc.' (# 29A)

De nieuwsstroom houdt gelijke tred met een schier eindeloze parade van feiten en feitjes, die het lezerspubliek van de *Poezenkrant* accuraat informeren over aspecten van het desbetreffende huisdier. Interessant, maar zou het allemaal wáár zijn? De poes van Ger Gast wordt opgeleid tot waakhond, er is laatst ingebroken. Hij hoeft alleen nog maar te leren blaffen. Aan staarten van jonge katten kan men met wat speeksel een puntje zuigen. Dat blijft lang goed zitten. Poezen accepteren warm water met Completa als

De *Poezenkrant* nummer 33.

melk. Per jaar vallen 85.000 katten uit ramen van de wolkenkrabbers in New York. Japanse katten dragen als het koud is een kimono. Het bekende parfum Chanel nr. 5 wordt gemaakt van kattenzweet. In Austin (Texas) bestaat een tijdschrift voor kattenhaters, genaamd *Kitty Torture*. Hoofdredacteur is een man die stottert. Van de 175.000 ton korrels die de firma Mostert Absorbents BV te Vlaardingen sinds 1973 importeerde, was tachtig procent bestemd voor de kattenbak, terwijl de resterende twintig procent voor het verwijderen van olievlekken werd gebruikt.

Er wordt wel eens kritiek geleverd op de wat aanstellerig aandoende, misschien zelfs kinderachtige, vrij hoge toon die mensen soms aanslaan als ze het tegen een poes hebben. Daarbij wordt echter het verschijnsel uit het oog verloren dat poezen tegen ons net zo goed een speciale, hoge stem op zetten; poezen onder elkaar hantieren een geheel ander timbre.

Het chronische misverstand dat aan menige opzegging ten grondslag lag, was dat *De Poezenkrant* geen speciaalblad over poezen zou zijn. De uitgave had ook over goudvissen of schuursponsjes kunnen gaan. De poes fungeerde als kapstok waar Piet Schreuders zijn humor aan ophing. 'Tom is zijn kat aan het wassen. Een dame komt voorbij en zegt: 'Vindt zij dat niet erg, jongen? Waarop Tom: 'Dat wassen, dat gaat nog. Maar telkens als ik haar uitwring, is ze kwaad.'

Trots en tragiek van de firma Joachimsthal

Omdat Amsterdam in de negentiende eeuw nog een van de centra was van Hebreeuwse en Jiddische boekdrukkunst, kwam Joachim Lazarus Joachimsthal in 1823 uit Duitsland naar de Amsterdamse Jodenbuurt en begon er een boekhandel en boekbinderij. Alhier leerde hij Keetje Zeelander kennen, en zij stichtten een groot gezin. Tot halverwege de eeuw daarna zal de firma Joachimsthal een begrip zijn: gevestigd in de Jodenbreestraat 63, tegenover de achterkant van de Mozes en Aäronkerk, leverde zij literatuur naast school- en studieboeken, kantoorartikelen, gebedenboeken, almanakken (zogenoemde *loegjes*) en pamfletten, en gaven ze vanaf 1892 het *Nieuw Israëlietisch Weekblad* (NIW) uit.

Doordat de zaak in de familie blijft en Joachimsthal boeken uitgeeft, drukt én verkoopt, was de naam onverbreekbaar met het joodse leven verbonden. De drukkerij zat in de Joden Houttuinen, parallel aan de Jodenbreestraat, in een buurt zonder riolering. Huisvuil en ontlasting werden uit het raam de gracht in gegooid, de woningen waren laag en donker, het beddengoed was doorgaans doorweekt, luizen en besmettelijke ziekten tierden welig.

Maar met de handel ging het goed. Zeer fraai zijn de historische foto's in de uitgave *Joachimsthal 1823-1945*, opgetekend door Bart

Een dubbele pagina uit Joachimsthal.

Wallet (hoogleraar joodse studies), Gerben Post (historicus) en nazaat Talma Joachimsthal. De schilderachtige opmerkingen over wantoestanden (veel bedelaars, pardon: *synorrers*, die niet vragen maar krijgen) worden toch enigszins gerelativeerd door het verhaal van de florierende firma.

In de jaren dertig van de twintigste eeuw komt veel samen: succes (de schitterende scheurkalen-

ders met ontwerpen van Fré Cohen en André Vlaanderen), maar ook toenemende spanning. De politieke pamfletten tegen de Olympische Spelen in Berlijn 1936 of die tegen de NSB verkopen goed, maar de laatste zijn geschreven door NSB-renegeaat F.W. Wessels, die zijn oude partij te slap vond voor het ware nationaalsocialisme. Dat Wessels fascist was gebleven 'zal op de koop toe zijn genomen',

schrijven de auteurs.

In de oorlog wil de zaak blijven draaien, mede vanwege al het personeel dat ervan afhankelijk is, ook nadat de joodse pers was verboden en in februari 1941 de ruiten bij de boekhandel waren ingegooid. Dan breekt de periode aan van het duivelse dilemma: de Joodsche Raad, opgericht in opdracht van de Duitsers, vraagt Joachimsthal het enige toegestane *Joodsche Weekblad* uit

te brengen, en die doet dat: nieuws, maatregelen, houvast, een verbindende factor in duistere tijden. Maar het is ook een gecontroleerd blad, waarin oproepen voor deportaties staan. Het laatste nummer verschijnt op 28 september 1943, een dag voor de laatste razzia in Amsterdam, waarbij vijfduizend joden werden opgepakt en gedeporteerd. Onder hen waarnemend opperrabbin Simon Dasberg, die een dag tevoren in het blad zijn lezers had opgeroepen 'vast te houden aan het mooie en sterke geloof in God'.

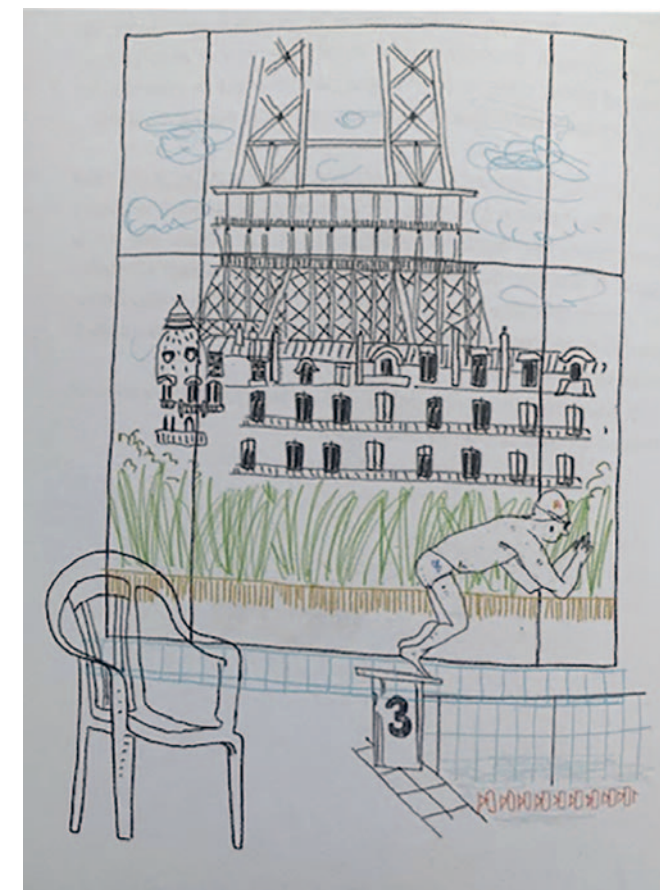
Vanzelfsprekend komt ook de familie Joachimsthal de oorlog niet ongeschonden door. De winkel in de Jodenbreestraat is na de oorlog gesloopt, de drukkerij verdween in 1961, de boekhandel hield het nog een tijdje vol. Anders dan zijn vader overleefde nazaat Albert (1938) het concentratiekamp Bergen-Belsen. Hij levert het ontroerende nawoord bij dit trotse en tragische boek.

ARJAN PETERS

Bart Wallet, Talma Joachimsthal en Gerben Post: *Joachimsthal. Familie en firma, 1823-1945.* Wbooks, € 34,95

De illustraties van zus Marine.

Borstcrawl kan je leven veranderen

De Parijzenaar kent ze in elk geval van naam, de zwembaden in de Seine en in vrijwel elk arrondissement. Colombe Schneck heeft ze alle 42 bezocht en er een hilarisch boek over geschreven, *Paris à la nage*, geïllustreerd door haar zus Marine. De twee konden het niet zo goed met elkaar vinden, totdat ze samen gingen zwemmen. Ze schreven het allemaal op: adressen, prijzen, de temperatuur van de douches, de architectuur en de sfeer. Aan het eind van elk (zwembad)hoofdstuk komen ze ook met lekkere adresjes om de honger en dorst te stillen. Een alternatieve, natte *Michelin-gids* dus.

'Zwemmen is de beste remedie tegen verdriet, verveling, moeheid en zorgen,' schrijft Colombe; beter dan kopen, huilen, schreeuwen of eten. Zwemmen heelt lichaam en geest en kost veel minder dan een psychiater of prozac.

Maar zoals zoveel dat goed voor ons is, hebben we er geen zin in. Bah, drijvende pleisters, voetschimmel, onsmakelijke lijven, we moeten er niet aan denken. Duiken in chloorwater te midden van vreemdelingen die naar je onvolkomenheden kijken. Ook Colombe zat vol vooroordelen: 'Zwemmen is voor debielen of voor mensen die geobsedeerd zijn door hun lichaam.' Ze is er dan ook pas op haar vijftigste mee begonnen, na een mislukte relatie, die ze eerder beschreef in *La tendresse du crawl*

(2019). Ze wilde het over liefde hebben, maar het werd, tot haar verbazing, een boek over zwemmen. Borstcrawl heeft haar leven veranderd: de discipline, het ritme, het leeg maken van haar hoofd en de concentratie op de ademhaling deden hun werk.

De zusjes kwamen erachter dat veel van hun lievelingsauteurs ook fervente zwemmers waren, onder wie Gustave Flaubert, Philip Roth, John Cheever en James Salter. 'Ik heb de intelligentie van mijn lichaam ontdekt die me dingen leert die mijn geest niet kende.' Eerst maakte zij zich in het bad nog klein, bang om anderen te storen, maar allengs ging ze 'breder' zwemmen, haar plaats opeisen, en daarmee groeide haar zelfvertrouwen. Na de schoolslag is zij dan ook aan de vlinderslag begonnen: 'Nog meer plaats, nog meer lawaai. Heerlijk.'

Zwembaden in Parijs zijn vaak historische monumenten, ontworpen door bekende architecten die ook aan het uitzicht van de zwemmer dachten. Grote ramen, betegelde muren, mooie plafonds voor de rugslagzwemmer, aluminium bodems voor de lichteffecten. Op je rug zwemmen in het 99 jaar oude Butte-aux-Cailles leek voor de correspondent van *The New York Times* alsof ze zwom 'in een kathedraal'.

Voor Amerikanen moet een Parijs zwembad een cultuurschok zijn: gemengd douchen, waarbij

mannen schaamteloos hun edele delen staan te soppen, de verplichte strakke zwembroekjes, het verbod op shorts en schoenen, badmuts vereist. Colombe Schneck is het met de kanttekeningen over de douche niet eens. Zij vindt zwembaden de enige plaats waar sociale verschillen (en schaamte) verdwijnen en iedereen zichzelf mag zijn. 'We zijn gewoon zwemmende lichamen, zonder geslacht, één grote gemeenschap,' beweert ze, 'en we zwemmen niet om af te vallen.' Maar Marine geeft wel toe dat zij liever geen bekenden tegenkomt als zij 'halfnaakt loopt te druipen en sporen van haar zwembril in haar slapen te zien zijn'. Marine raakte gefascineerd door de verschillende zwimmerslijven die zij thuis, vaak karikaturaal, heeft nagetekend. En niet te vergeten: 'Een half uur zwemmen levert even veel endorfine op als een orgasme,' aldus Colombe. Wie de intimiteit van Parijs wil doorgronden, moet dat, kortom, absoluut in een *piscine municipale* doen.

MARK BLAISSE

Colombe & Marine Schneck: *Paris à la nage. Guide des piscines Parisiennes* My Little Paris, € 18,90

De woeste energie van een zonsondergang

Théodore le Nid du Moine, geboren in 1840, woont in een kleine boerderij in het niemandsland tussen

Champagne en Vlaanderen, ten noordoosten van Parijs, een halve dag te paard van Reims. En, niet onbelangrijk: even ver van Bohain. De eenvoudige boer met een deftige naam is weduwnaar, zijn vrouw Marianne is gestorven bij de geboorte van dochter Jeanne. Théodore heeft haar alleen opgevoed. Jeanne is met een rijke jonge boer getrouwd en woont verderop. In gedachten noemt Théodore haar altijd Marianne, omdat ze sprekend op haar moeder lijkt.

Zijn dagtaak bestaat uit het persen en bottelen van cider en het houden van varkens en kippen. Maar het liefste schrijft hij, in zijn vrije tijd noteert hij alles wat in hem opkomt. 'César, de reus, intelligent als een varken, die mij mischien wel beter kent dan ikzelf, spreekt mijn taal niet maar verstaat

mij wel. Zoals ik zijn taal niet ken, maar donders goed weet wat hij bedoelt als hij mij met zijn sonore geknor roept terwijl hij mij voor gaat in het bos.'

Rond deze aantekeningen schreef de Haagse schrijver Theo Monkhorst *De vriend van Matisse*, een prettig leesbaar en interessant verhaal waarin fantasie en werkelijkheid door elkaar lopen en waarin het kabbelende leven op het platteland wordt omgewoeld door de komst van een onverwachte bezoeker. Een slanke jongeman, met een kort baardje en gekleed in een bruin corduroy jasje, klopt aan bij Théodore. "Mijn paardje heeft dorst," zegt hij, "en is hier zonder dat ik er wat aan doen kon naartoe gelopen." Het paardje mag drinken. "Dank," zegt de jongeman. "Mijn naam is Matisse. Ik woon in Bohain en zoek het licht." Het is het begin van een bijzondere vriendschap.

Matisse wil de zonsondergang schilderen en dat betekent dat hij moet blijven overnachten, het is te

Theo Monkhorst FOTO: MONKHORST.NL

ver om terug te gaan naar Bohain. In hun gesprekken, gelardeerd met absint, maakt Théodore kennis met begrippen als schoonheid en passie en dat er ook een andere wereld bestaat dan die hij kent. "Verf is een demon," hoort hij Matisse zeggen. "Eenmaal gegrepen door die

demon kan ik niet opgeven, ook al lukt het nooit."

Théodore vraagt zich af waar zijn eigen passie ligt. Bij de dieren? Of bij het schrijven? Matisse op zijn beurt krijgt inzicht in het denken van mensen die hem totaal vreemd zijn. Mensen die zich uitsluitend bezighouden met hun boerenbedrijf en daar kennelijk gelukkig mee zijn en er een goede boterham mee verdienen. Hijzelf is niet gelukkig, kan nauwelijks leven van zijn schilderkunst en is nooit tevreden over wat hij heeft geschilderd. Maar zijn schilderij over de zonsondergang maakt een verplettende indruk op Théodore. Zelf had hij op die plek de zon vaak zien ondergaan achter de bomen, maar het werk van Matisse lijkt uit vloeibaar zonlicht gegoten te zijn, licht dat alle kleuren feller maakt, dat pijn doet aan de ogen. Het lijkt uit woeste energie te bestaan, hij heeft er geen woorden voor.

De volgende dag bezoekt dochter Jeanne haar vader. Bruine hoog-

gehakte laarsjes, een blouse uit Valenciennes, een lange rok met ruches uit Bohain. Matisse stáát erop haar te schilderen. Dat leidt tot grote opwinding en onrust. Jaloezie bij de echtgenoot, ruzie tussen vader en schoonzoon en totale verwarring bij de hartstochtelijk verliefde, zwangere Jeanne. Matisse schildert ondertussen rustig door. Halverwege wordt het poseren afgebroken, maar het portret komt er en hangt later boven het bed van Théodore. En de schilder? Hij zet zijn hoed op en gaat terug naar Bohain.

ANNEKE GROEN

Theo Monkhorst: *De vriend van Matisse* In de Knipscheer, € 19,50

Spektakel op en aan de piano

Liefhebbers van spectaculaire pianomuziek beleven bij het Rotterdams Philharmonisch Orkest een fantastische seizoensopening: na de Argentijnse Martha Argerich met het jazzy swingende *Eerste pianoconcert* van Dmitri Sjostakowitsj, eind september, komt binnenkort de van oorsprong Chinese Yuja Wang naar De Doelen voor een enerverende vertolking van het *Tweede pianoconcert* van Bela Bartók. Wang (36) is een absoluut fenomeen met haar onstuimbare virtuositeit en overrompelende en kwikzilverige podiumpersoonlijkheid, en haar al even spectaculaire jurkjes.

Het *Tweede pianoconcert* van Bartók (1930-'31) is een flitsende en sprankelende tour de force op de piano, als slaginstrument, en is zeer aan haar besteed met die almaar wisselende spelstijlen en grote contrasten. Tussendoor klinken geraffineerde en genuanceerde passages, met de dreiging en spanning die Bartók ontleende aan zijn eigen opera *Blauwbaards burcht*, maar soms ook plechtig en bezonnen. En dan is daar ook nog het befaamde duet met de paukenist. Af en toe hoort men Bartóks *Concert voor orkest* (1943) al al aankomen.

Het concert staat onder leiding van de 23-jarige Fin Tarmo Peltokoski. Alweer een Finse dirigent, na Klaus Mäkelä, de toekomstige chef van het Koninklijk Concertgebouworkest (die overigens de partner is van Yuja Wang).

Peltokoski werd vorig jaar na succesvolle eerste optredens voor vijf jaar benoemd tot vaste gast-dirigent van het Rotterdams Philharmonisch. Daarmee wordt een traditie voortgezet: chef-dirigenten als Edo de Waart, James Conlon, Valery Gergiev, Yannick Nézet-Séguin (nu de chef van de Metropo- litan Opera in New York), en Lahav Shani stonden ook al jong voor het orkest.

KASPER JANSEN

Rotterdams Philharmonisch Orkest o.l.v. Tarmo Peltokoski m.m.v Yuja Wang: 2 november Bozar Brussel, 3, 5 november De Doelen Rotterdam. Het Tweede pianoconcert van Bartók met de Berliner Philharmoniker o.l.v. Simon Rattle is te vinden op YouTube.

Een roze of blauw poederkanon

Als de meeste baby's in je omgeving langzamerhand zijn geboren, raken de nieuwste zwangerschaps- en geboortetrends enigszins uit het zicht. Het effi-

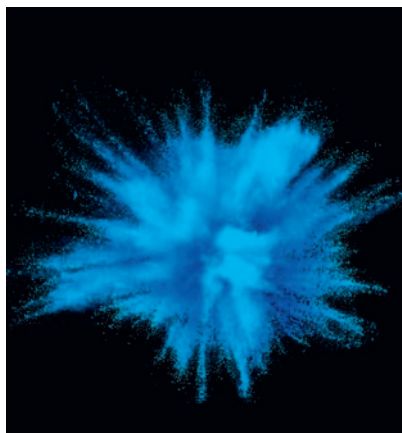
Yuja Wang

FOTO YUJAWANG.COM

ciënte kraamfeest waar en masse de jonge spruit bewonderd kan worden, blijkt inmiddels *old school*.

De *babyshower* waarbij vriendinnen van de zwangere haar met cadeautjes en goede fee-wensen in de laatste weken van de zwangerschap een hart onder de riem steken, lijkt het nog aardig te doen.

Maar het nieuwste ritueel is de *gender reveal party*, een feest waar het geslacht van de ongeboren vrucht wordt onthuld.

In de podcast *Roze of Blauw* wordt ons een inkijkje gegund in de wereld van de alles vierende generatie die taarten, confettishooters, poederkanonnen en lichtshows aansleept om van dit gezinsgeluk een onvergetelijk moment te maken. "Weten jullie al wat het wordt?" is de meest gestelde vraag aan toekomstige ouders. Nu dat met twaalf weken is vast te stellen, willen ze het weten en vieren.

Marissa uit de podcast – veertien weken zwanger – vertelt dat de uitkomst van de echo ook voor haar en haar man geheim is tot het moment van de onthulling. De enige die het weet is een vriendin die de enveloppe mocht openen, zodat ze inkopen in de juiste kleur kon doen voor de onthullingsparty, waar zo'n veertig mensen aanwezig zijn. Een doos met blauwe bal-

lonnen, een taart met lichtblauwe vulling, blauwe champagne en blauwe confetti. De dresscode is roze of lichtblauw, afhankelijk van je voorspelling.

Op een bedrijventerrein in Leende huist de grootste gender-party-webshop van Nederland. Je kunt er een vuurwerkshow bestellen in roze of blauw of gekleurd poeder voor in de uitlaat van de auto, leuk voor de vader.

Dit ritueel, afkomstig uit de VS, heeft zich razendsnel via de socials verspreid en vindt een vruchtbare bodem bij de generatie die alles wil vieren en graag laat zien hoe het geluk van ze afstraalt.

Maar hoe heterobevestigend is het om een kind al voor de geboorte te belasten met roze of blauwe verwachtingen? Homovader Koen begrijpt er niks van: "Waarom zou je het geslacht vieren? Het is er gewoon." Hij heeft z'n kinderen gendervrije namen gegeven. En bij Marissa? Daar gaan onder luid gejoel de blauwe ballonnen de lucht in. **ML**

Elja Looijestijn en Cecile Effers: *Roze of blauw* DOCS, podcast VPRO/NTR

Eerbetoon aan een bescheiden journalist

Toen journalist Willem Ellenbroek in 2022 op 77-jarige leeftijd overleed, moet zijn collega Henk Raaff hebben gedacht dat Willems 'haast onvoorstelbare bescheidenheid' hem te weinig waardering had gebracht. Als *Volkskrant*-redacteur schreef Ellenbroek honderden prachtige stukken over beeldende kunst, architectuur en fotografie. Maar waar zijn die nu nog te lezen?

Raaff, ook niet meer de jongste, heeft dit willen rechtzetten met de ruim bemeten hardcover *Willem Ellenbroek, over fotografie en fotografen*. Het is een keuze uit zijn beste stukken over 35 fotografen, verschenen tussen 1986 en 2011, van Cas Oorthuys (1908-1975) tot Misha de Ridder (1971).

Willem Ellenbroek is geen harde newsgetter, blijkt al snel bij *de Volkskrant*, zijn blik is wellicht iets te welwillend, zijn stijl eerder essayistisch. Hij voelt zich agetrokken tot de romantische vrijplaats Ruigoord en het absurdistisch Deskundologies Laboratorium van Max Reneman, schrijft Ben Haveman in zijn voorwoord. In vrijwel al zijn stukken klinkt wel iets van weemoed door over de tijd die voorbij is.

Kijk naar de foto van straatfotograaf Cor Jaring uit 1966, waar politieagenten getailleerde knielange jassen aan hebben en witte handschoenen dragen. Of lees over de 'communist in een gelukzalige wereld', *Waarheid*-fotograaf Dolf Kruger, die verklaart: "Wat ik fotografeerde moest dus schrijnend onrecht zijn maar geen pauperisme."

In 1987 is er van fotograaf Daniël Koning (1940) al een overzicht gepubliceerd van twintig jaar persfotografie. De eerste foto dateert van 1968 en Ellenbroek schrijft dat de kijker bijna ziet wat de mensen die Koning betrappt denken: '(...) dat van de terugblik waarin iemand ineens een heel leven overziet.'

Als er in 1991 een postume tentoonstelling in het Stedelijk Museum is van het werk van Ed van der Elsken, die een jaar eerder was overleden, typeert Ellenbroek hem als een ruige fotograaf waar 'veel levenslawaai' bij hoort. Zijn manier van kijken is 'brutaal, direct, betrokken'. Maar Van der Elsken is tegelijkertijd de man die 'met veel lawaai zijn sentiment bestreed', zag Ellenbroek.

Zijn zinnen raken op een rustige maar scherpe manier de kern. Zoals deze over Leo Divendal: 'Er is niet veel te zien op zijn foto's, des te meer te bevroeden.'

Een liefdevol eerbetoon aan een bescheiden journalist.

MICHAJA LANGELAAN

Willem Ellenbroek over fotografie en fotografen Idee en samenstelling: Henk Raaff 250 ex. € 40,- (incl porto). Mail: greeb011@planet.nl

JAN BOERSTOEL

Snakken

De meeste mensen snakken wereldwijd naar vrede, maar van hun leiders kan dat niet worden gezegd, althans van sommige, die, uitgesproken slecht, de lieve vrede met gelaarsde voeten treden.

Maar wat mij, treurigmakend, keer op keer verwondert: wij brave burgers nemen dat gedwee voor lief en veel gehunker blijft beperkt tot consumptief, dus lijkt het vaak, een dapper groepje uitgezonderd,

vooral toch bier en chips te zijn waarnaar wij snakken... Wij snakken snikkend neergezeten bij de pakken.

Vadertjes

Bouquinistes met een lange carrière op een van de kades langs de Seine worden in de bibliofolklore vaak aangeduid met de koosnaam *Père*, Vadertje, een gewoonte die na de Tweede Wereldoorlog in onbruik is geraakt. Over hun biografie is in de regel niet veel bekend, maar in de memoires van hun klanten leven ze voort als anekdotes.

Père Archaintre, bijvoorbeeld. Hij bleef bekend als een geheugenwonder met betrekking tot in het Latijn gedrukte uitgaven. Van Père Claude is zelfs de achternaam niet overgeleverd. 'Zo werd hij genoemd door de buurtbewoners,' schrijft G. Lenthe in *Le Monde illustré* (1892). De bibliofolklore wil

dat hij zijn boekenstalletje op een rustig plekje voor geen geld wilde ruilen voor een drukker bezochte locatie. Lenthe: 'Het zou me niet verwonderen dat hij zich zo ver van de plek heeft gevestigd waar zijn collega's goede zaken doen, om niet gestoord te worden tijdens het lezen.' En: 'Bovendien heb ik gemerkt dat hij zichtbaar onaange-

naam verrast is als je een boek van hem koopt. Hij stelt geen prijs op verkopen, maar praten doet hij graag.'

Père Claverie (voornaam onbekend) was een bouquiniste die nauwelijks kon lezen, maar die wel meer dan zestig jaar op de kade stond en als geen ander de waarde van zijn zeldzame drukken kende.

Over bouquinistes die gepubliceerd hebben, zijn uiteraard meer biografische gegevens te vinden, maar ook dan ligt de nadruk vaak op de anekdotiek. Père Corroenne was een kenner van de uitgaven die in de achttiende eeuw gepubliceerd werden door Hubert-Martin Cazin, fraai verzorgd drukwerk, maar met enig nadeel: soms was de inhoud nogal wellustig of politiek onwelgevallig. Hij werd tweemaal veroordeeld tot een verblijf in de Bastille. Corroenne had een aparte boekenstal met als uithangbord *Au Cazinophile*, en nog steeds zijn er verzamelaars, de 'cazinofielen'. De uitgaven van Cazin werden gedrukt op het kleine formaat dat duodecimo wordt genoemd, ongeveer 12 cm hoog. Een boek met een omstreken inhoud mocht uiteraard niet opvallen. Corroenne werd door Octave Uzanne in 1894 gekarakteriseerd als 'gedreven, beleefd, hoffelijk', en als 'een reus van een kerel, die een zwak had voor kleine boekjes'. En dan had Uzanne het niet eens over

duodecimo's, maar over kwarto's, twee keer zo hoog als een duodecimo. Dat leverde Corroenne een bijnaam op: *Grand-corps, Petits-formats*. De oudste bouquiniste werd *doyen* genoemd. In de volgende *Argus* komt de Napoléon aan bod.

ED SCHILDERS

Bewapening

Al in 1985 was de publieke omroep irritant links. Neem nou de kwestie rond Dennie Christian, zijn impresario Harry Thomas en de zender Hilversum 3.

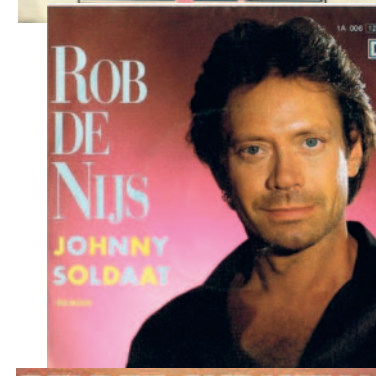
Ter introductie: Thomas was geen mainstreamtype destijds, schrijver van de boeken *Herman, de liefde van een homofiel* (1969) en *Een homofiel wordt geslagen* (1970), voorvechter van het homo-huwelijk en voorzitter van de Nederlandse Homofielen Partij (NHP). Zelf nam hij één plaatje op: *Ik ben een homo* (1969). Dit doet een zekere eenzijdigheid vermoeden, maar met zo'n conditestaat zou hij toch kunnen rekenen op enige waardering van progressief Nederland. Dat was niet zo.

Hij stond ook aan de wieg van diverse schlagerfestivals, wat natuurlijk helemaal fout was en Dennie Christian was evenmin een boegbeeld van de linkse beweging. Die had in 1975 een hit gehad met *Rosamunde* en was sindsdien een publiekstrekker.

Wat was het geval? In 1985 nam Rob de Nijs het inmiddels vrijwel vergeten antimilitaristische lied *Johnny soldaat* op. Hilversum 3 kon er niet genoeg van krijgen, meende Harry. Tegen de *Leeuwarder Courant* van 20 augustus 1985: "Dennie en ik hebben echter eenzelfde politiek lied gemaakt, maar met precies de tegenovergestelde strekking en dit wordt doodgezwegen. De diskjockeys van Hilversum 3 willen dat gewoon niet hebben. Een van de coupletten uit Dennies lied gaat als volgt: 'Ik wil m'n kind, m'n vrouw, m'n vrienden, m'n land beschermen, slechts in vrijheid wil ik leven, elke aanval op ons land moeten wij bestrijden, elk middel zal daarom verantwoord zijn. Vrijheid is wat wij wensen.'" Het rijmschema roept nog wat vragen op, maar dat kan aan de verslaggever hebben gelegen.

Harry vervolgt: "Hier kregen we dus stante pede van Ed Nijpels een brief op, waarin hij Dennie complimenteerde met de perfecte plaat die hem persoonlijk zeer aangegrepen had." Harrie vond dat Dennie 'het niet duidelijker had kunnen zingen, dat we ons wel degelijk moeten inzetten voor de bewapening'.

Probleempje: dat lied is onvindbaar in Dennies discografie. Hij heeft dat jaar wel *De grote vrijheid* opgenomen, maar daarin is te horen dat hij met vrouw en kind wil leven op deze aarde zonder pijn en zonder angsten en dat hij Hem dankt, het rustpunt van zijn leven. Zijn *Vrijheid en vrede* dan wellicht? Nee, daarin klinkt het: 'Vrijheid en vrede tussen alle mensen/ Dat is geen droom, want wij geloven eraan.' Evenmin wapenge-

kletter. En het is zes jaar ouder.

Hoe zit het nou? Harry Thomas kunnen we het niet vragen, hij stierf in 1991. Van Ed Nijpels hebben we nog niets gehoord over deze kwestie en van Dennie Christian evenmin. Met hem gaat het overigens goed, weten we dankzij het *Eindhovens Dagblad* van 27 augustus jl. Onder de wat oneerbiedige kop 'Dennie Christian klebt de Heise Bierfesten aan elkaar' meldt de krant dat Christian zichzelf gelukkig prijst dat hij na zes jaar nog altijd gevraagd wordt om naar het grote weiland in Someren-Heide te komen. "Alles straalt hier vrolijkheid uit. Ik kan de wereld niet verbeteren, maar ik kan er wel dertig minuten lang voor zorgen dat mensen hun zorgen vergeten."

PAUL ARNOLDUSSEN

Kikkerdrilsoep van inkoopgenie

Opeens is mierzoete thee met balletjes die je met een rietje naar binnen slurpt in de mode. Deze *bubble tea* of *boba* kwam vanuit Taiwan in 1980 naar Europa en Amerika. Waarom het zo lang duurde voordat het hier populair werd, is mij een raadsel. In Frankrijk worden deze zetmeelrijke balletjes *perles du Japon* genoemd. Ze zijn neutraal van smaak en worden gemaakt van gedroogde cassavewortel. Het zijn toverballetjes. Na twintig minuten koken zijn de witte harde balletjes doorzichtig en zacht geworden.

Opeens werd ik overvallen door een gevoel van heimwee naar de soep met doorzichtige, knapperige en zoutige balletjes van restaurant La Grignotière (De Knabbelaarster) in het plaatsje Monfort in de Franse Gers. Daar at ik zo'n vijftwintig jaar geleden regelmatig. Mijn disgenoten moesten toen niet veel hebben van dat rare kikkerdril in de soep. Mij deden de balletjes aan kaviaar denken. Het terras van het restaurant bevindt zich onder de arcades van het grote plein. En

nog steeds komen de gespierde mannen van publieke werken iets na twaalf met hun grote vrachtauto's aanrijden om er hun ticketlunch te gebruiken. De bedienende dames snellen met gevulde schalen langs de tafels en zetten een grote metalen bak met gratis soep neer. Wij noemden het toen ondersteeksoep, vanwege de lichtbruine kleur. De soep werd vermoedelijk gemaakt van overgebleven, gepureerde groenten van de vorige dag.

Er is niets veranderd aan het familierestaurant. Binnen hangen nog steeds foto's van de etende filmacteurs Fernandel en Bourvil. Een nieuwe generatie rent nu met eten rond. Het *menu du jour*, dat elke dag anders is, bestaat uit drie gangen, bijvoorbeeld: *hors d'oeuvres, pintade, tomates provençales et frites, patisserie*. De prijs was twintig jaar geleden 12 euro, staat me bij. Nu is het 15 euro. Er moet een inkoopgenie in de familie zitten.

De gratis soep heet nu *Potage Facultatief*. Je kunt ook iets kiezen

uit een uitgebreider menu met veel lokale specialiteiten, zoals *confit* en *magret de canard en foie gras*. Wil je *cassoulet* eten, moet je die twee dagen van tevoren bestellen.

Ook in Nederland zijn die Japanse parels in toko's en Aziatische supermarkten te koop. In grote Franse supermarkten vind je van het Franse merk Tipiak dozen met balletjes én recepten voor soepen, desserts, smoothies en vegetarische kaviaar. De neutrale balletjes kun je zelf van een hartig smaakje voorzien door ze circa twintig minuten te koken in een zoute vloeistof, bijvoorbeeld visbouillon of water waaraan zoute ketjap is toegevoegd.

Kaviaar maken gaat zo:

- 0,5 l water
- 20 g Japanse parels
- voor de marinade:
- 50 ml water
- 2 soeplepels miso
- 2 soeplepels sojasaus
- 1 soeplepel citroensap

Breng het water aan de kook, voeg

La Grignotière. FOTO RESTAURANT GURU

de parels toe en laat minstens een kwartier koken. Schep de doorzichtige balletjes uit het water in de marinade. Laat ze afgedekt minstens een uur in de koelkast op smaak komen.

ANNE SCHEEPMAKER

TER VEILING

Kees Salentijn (1947) in de uitverkoop? Zijn naam ligt niet op ieders lip, maar hij is een gerespecteerd kunstenaar, opgeleid door Otto de Kat. Rietveldakademie, Rijksakademie van beeldende kunsten. Cobra-invloed, zoveel is duidelijk. Werkte veel in Spanje. In de aanbieding: vijf verschillende gesigneerde zeefdrukken, en daar dan een heleboel van. Bij elkaar 280 stuks. Openingsbod 1 euro, maar loopt inmiddels snel op. Voor de beginnende kunsthandelaar.

Bod 21 oktober, 11.00 uur: 220 euro.
Eindtijd: 30 oktober om 19.02 uur.

kunstveiling.nl

Taboe

De Rue Rambuteau is een van de betere straten van Parijs. Heerlijke winkels, prachtige cafés, Beaubourg om de hoek en als hoogtepunt Les Cahiers de Colette, de schitterende boekwinkel waar Colette Kerber als een koningin achter de kassa zit. "U zit weer op uw vaste plaats, mevrouw," hoorde ik een klant tegen haar zeggen. "Natuurlijk," zei ze. "Waar zou ik anders moeten zijn?" Waarna ze een gesprek aanknoopte met een

volutie, nog altijd met een kapitaal, gepaard ging, breed uitgemeten. Moord en doodslag, mensen die uit hun huzen worden gesleurd om op straat vermoord te worden, doodgeslagen baby's, verkrachte vrouwen, honderden gijzelaars die in gevangenschap op hun onvermijdelijke dood wachten: revolutie is een bloederige zaak. Maar heel opvallend, op alle drie de exposities bleef de executie van Marie-Antoinette vrijwel uit beeld. In de Conciergerie lag het beroemde portret van David waarop je ziet hoe een uitgeputte en afgetakelde Marie-Antoinette op een kar naar de guillotine wordt gereden, maar daar bleef het bij. De moord op de koningin is kennelijk taboe, zoals er bij alle moordpartijen altijd iets is waarover we liever zwijgen.

Toen we de trappen van de Archives Nationales afdaalden, kon ik het niet laten en begon te fluiten, waarna ik mijn gefluit liet overgaan in een neuriënd gezongen *Allons enfants de la patrie/ le jour de gloire est arrivé*. Het meisje beneden achter de kassa spitste haar oren, keek op en barstte toen in lachen uit.

GUUS LUIJTERS

KLEIN GELUK

schoolmeisje dat een boek gekocht had. We kwamen uit de Archives Nationales in de Rue des Francs Bourgeois, ook geen slechte straat, waar we de tentoonstelling *Louis XVI, Marie-Antoinette et la Révolution* bezochten. Ik heb de afgelopen jaren heel wat exposities over dit onderwerp gezien, in de gruwelijke Conciergerie bijvoorbeeld, en in het heropende Carnavalet, en zoals te verwachten hadden die exposities veel met elkaar gemeen. Zo worden de gruwelijkheden waarmee de Re-